

Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Recent Period Turkish Studies

Araştırma Makalesi | Research Article

 Açık Erişim | Open Access

Tek Parti İktidarı Dönemi'nin Önemli Bir Siması: Dâhiliye Vekili Hilmi Uran Ve Siyasi Faaliyetleri (20 Mayıs 1943-7 Ağustos 1946)

A Prominent Figure Of The Single-Party Era: Minister Of The Interior Hilmi Uran And His Political Activities (May 20, 1943 – August 7, 1946)

Hacı Veli Gök¹

¹ İçişleri Bakanlığı, Kayseri, Türkiye

Öz

Dâhiliye Vekâleti, Osmanlı Devleti'nin son devrinde, Milli Mücadele döneminde ve yeni Türkiye Cumhuriyeti'nde en önemli vekâletler arasında yer almıştır. Cumhuriyetin ilanının ardından bu önem daha da artmıştır. Bunun en önemli sebebi iki temel noktada toplanmıştır. Birincisi, Cumhuriyetin ilanı ile rejim değişikliğinin ve bu süreçte gerçekleştirilen inkılapların halka benimsetilmesinde ve sürecin idare edilmesinde Dâhiliye Vekâletinin mühim bir rol oynamasından ileri gelmektedir. İkincisi ise dışarda bağımsız Türkiye için öncelikle iç güvenlik ve huzurun tesisi prensibinden ileri gelmektedir. İç güvenliğin sağlanmasında Dâhiliye Vekâleti sorumlu olduğundan, gerek Mustafa Kemal Atatürk gerekse İsmet İnönü tarafından bu makama yetkin kişiler tercih edilmiştir. Bu doğrultuda Cumhuriyetin ilanı ile birlikte sırasıyla Dâhiliye Vekilliğine Ahmet Ferit Tek, Recep Peker, Cemil Uybadın, Şükrü Kaya, Refik Saydam, Faik Öztrak, Ahmet Fikri Tüzer, Recep Peker ve Hilmi Uran getirilmiştir. II. Dünya Savaşı'nın son döneminde Dâhiliye Vekilliği görevini üstlenen Uran, bu göreve layık olmak adına çok aktif bir performans izlemiştir. Bu doğrultuda, yurt genelinde birçok yere tetkik ziyaretleri düzenlemiş, görev dönemi içerisinde meydana gelen deprem sonrasında etkilenen bölgelerde koordinasyonu bizzat sağlayarak vatandaşların yaralarının sarılmasında önemli adımlar atmış, seçim güvenliği noktasında önemli sorumluluklar almış ve özellikle ordu içerisinde bulaşıcı hastalıklarla mücadele noktasında aktif rol oynamıştır. Uran başarılı addedilebilecek karnesine rağmen, 21 Temmuz 1946 genel seçimlerinde CHP'nin istediği sonucu alamaması neticesinde görevden alınmıştır.

Abstract

The Ministry of Interior has been among the most crucial ministries during the late Ottoman Empire, the Turkish War of Independence, and in the new Republic of Türkiye. Following the proclamation of the Republic, its importance increased even further. This was due primarily to two factors: First, the Ministry played a vital role in both managing the transition to the new regime and ensuring public acceptance of the sweeping reforms implemented during this process. Second, ensuring internal peace and security was considered a prerequisite for securing national independence, which elevated the significance of the Ministry in domestic affairs. Given that the Ministry of the Interior was responsible for maintaining domestic order, both Mustafa Kemal Atatürk and İsmet İnönü appointed highly competent individuals to this position. Accordingly, following the establishment of the Republic, the office of the Minister of the Interior was held successively by Ahmet Ferit Tek, Recep Peker, Cemil Uybadın, Şükrü Kaya, Refik Saydam, Faik Öztrak, Ahmet Fikri Tüzer, Recep Peker (again), and Hilmi Uran. Hilmi Uran, who assumed the position during the final phase of World War II, demonstrated a highly active and committed performance in fulfilling the demands of the office. In this capacity, he conducted numerous inspection visits across the country, personally coordinated relief efforts in areas affected by an earthquake during his term, undertook significant responsibilities to ensure the security of elections, and played an active role in combating infectious diseases within the military. Despite what could be considered a successful tenure, Uran was dismissed following the general elections held on July 21, 1946, as the Republican People's Party (CHP) failed to achieve its desired outcome.

Atıf | Citation: Gök, Hacı Veli. "A Prominent Figure Of The Single-Party Era: Minister Of The Interior Hilmi Uran And His Political Activities (May 20, 1943 – August 7, 1946)." *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları–Recent Period Turkish Studies* 48 (2025): 271–306.
<https://doi.org/10.26650/YTA2025-1511249>

 This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

 2025. Gök, H. V.

 Sorumlu Yazar | Corresponding author: Hacı Veli Gök gokhaciveli@gmail.com

**Anahtar
Kelimeler**

Hilmi Uran • Cumhuriyet Halk Partisi • Dâhiliye Vekâleti • İç Politika • II. Dünya Savaşı

Keywords

Hilmi Uran • Republican People's Party • Ministry of the Interior • Domestic Policy • World War II

Extended Summary

Hilmi Uran was a prominent bureaucrat who held key positions both within the state apparatus and the Republican People's Party (CHP). Coming from a background in public service, Uran began his career as an administrative officer in İzmir after completing his higher education at a civil administration school. He steadily advanced through the ranks and served as district governor in various provinces. During his final term as Governor of Kars, he left the city following the signing of the Armistice of Mudros in 1918. This period marked Uran's initial encounter with politics, which later played a significant role in his appointment as Minister of the Interior.

Uran entered parliamentary politics as a deputy representing Menteşe in the fourth term of the Ottoman Parliament, following the elections held for the final convening of the Ottoman legislative assembly in 1920. This illustrates that Uran's political experience and qualifications predated the establishment of the Republic. After the dissolution of the last Ottoman Parliament, Uran moved to Anatolia and was appointed Governor of Adana, a position that further reflects his alignment with the Turkish National Struggle. His appointment is a clear indication of his support for the nationalist movement, as it was entrusted only to individuals perceived as loyal to the cause.

Following the proclamation of the Republic, Uran continued to rise within the political ranks. He was appointed as a party inspector and subsequently became the Provincial Chairman of the Republican People's Party in Istanbul. These roles marked his deeper involvement in politics and ultimately paved the way for his future appointment as Minister of the Interior. During this period, Uran also secured a seat in the Turkish Grand National Assembly as a deputy representing Seyhan for the fourth legislative term. In the following years, he held several significant governmental roles, serving as Deputy Minister of Public Works during İsmet İnönü's premiership and as Deputy Minister of Justice during İnönü's presidency. These roles can be seen as a formative period - or a political apprenticeship - preparing Uran for his later leadership of a more prominent ministry: the Ministry of the Interior.

A critical juncture in Uran's career came with the resignation of then-Minister of the Interior, Recep Peker, due to health issues on May 20, 1943. The vacancy prompted a search for a suitable successor. Hilmi Uran, with his extensive bureaucratic experience, solid political background, and favorable standing with President İnönü, emerged as the leading candidate. Consequently, during a time when the world - and indirectly Türkiye - was heavily impacted by World War II, Uran was appointed Minister of the Interior on May 21, 1943, within the Saraçoğlu Cabinet.

Uran earned a reputation for diligence and competence during his tenure. He not only fulfilled his own ministerial duties but also served, by proxy, as Prime Minister and Minister of National Education during the absences of Şükrü Saraçoğlu and Hasan Ali Yücel, respectively. As Minister of the Interior, Uran undertook numerous inspection visits across the country, particularly to areas affected by natural disasters such as earthquakes, where he played a central role in coordinating government relief efforts. He was actively involved in parliamentary discussions, especially during budget negotiations, and frequently provided detailed briefings to parliamentarians on matters concerning his ministry. Uran also played a key role in the political debates that emerged with the establishment of the Democrat Party (DP). He became a prominent figure in parliamentary sessions where proposals to advance the dates of municipal and general elections were discussed. Although DP members criticized these proposals as anti-democratic, Uran defended them as legitimate measures, drawing considerable public attention and political reaction.

Despite a generally successful tenure, Uran was removed from office following the general elections of July 21, 1946. While no official explanation was provided, several contextual factors point to possible reasons for his dismissal. Although precautions were taken to ensure election security, media reports critical of the election's fairness began to surface post-election. At the same time, the CHP failed to achieve its desired outcome in the elections, and the opposition DP secured representation in Parliament. This situation was interpreted not only as a setback for the CHP but also as a failure on Uran's part as Minister of the Interior. It is also important to note that in the early Republican period, Ministers of the Interior often served concurrently as Secretaries General of the Republican People's Party, while governors functioned as provincial party chairmen. This institutional tradition likely fostered expectations that

Uran would adopt a strongly pro-government stance during the election process and deliver electoral success - an expectation that, in the eyes of some, was ultimately not fulfilled.

Giriş

Mutafa Hilmi Uran 1886 yılında Bodrum'da doğmuştur. Evli ve iki çocuk babasıdır. Babası Ali Ağaoğlu Ethem Efendi, annesi Nefise Hanım'dır. İlk ve orta eğitimini Bodrum, Sakız, Fethiye ve Demirci'de, lise eğitimini İzmir'de, yüksek eğitimini ise Mülkiye Mektebinde tamamladıktan sonra İzmir'de maiyet memurluğuna başlamıştır. 1911'de Menemen Kaymakamlığına ve iki sene sonra da terfi ederek Çeşme Kaymakamlığına ataması yapılmıştır. Çeşme'de dört sene görev yaptıktan sonra Mülkiye Müfettişliğine naklen ataması yapılmıştır. Daha sonra Kars Mutasarrıflığına atanan Uran, Mondros Mütarekesi'nin imzalanması ile birlikte Kars'tan ayrılmıştır. İstanbul'da 1920'de Mebusan Meclisi'nin toplanması münasebeti ile yapılan seçimlerde IV. Dönem Menteşe Milletvekili olarak Mebusan Meclisine girmiştir. Daha sonra Meclisin Damat Ferit Paşa Hükümetince lağv edilmesi üzerine Anadolu'ya geçerek bir müddet Milas'ta kalmıştır. Bu süreçte Teke (Antalya) Mutasarrıflığı ve terfian Adana Valiliği görevine getirilmiştir. Buradaki görevi devam ederken görevinden istifa ederek Milli İthalat ve İhracat Şirketi Genel Müdürlüğü görevini sürdürmüştür. Ardından CHP'nin Adana bölgesi müfettişliği görevinin kendisine verilmesi ile birlikte şirketten ayrılarak parti müfettişliği ve İstanbul İl Başkanlığı görevlerinde bulunmuştur.¹

Uran, parti müfettişliği görevi süresinde TBMM'nin üçüncü döneminde Seyhan milletvekili olarak Meclise girmeyi hak etmiştir. İnönü'nün başbakanlık dönemi içerisinde V. ve VI. İnönü Hükümetinde Nafia Vekâletinde görev alan Uran, İnönü'nün cumhurbaşkanlığı döneminde, II. Celal Bayar kabinesinde bir süre Adliye Vekilliği görevini üstlenmiştir.² Uran bu görev sırasında daha önceki dönemlerde de olduğu gibi CHP Meclis Grubu Başkan Vekilliği görevini de uhdesine almıştır.³ Dâhiliye Vekili Recep Peker, 20 Mayıs 1943 tarihinde Dâhiliye Vekilliği görevinden sağlık sorunları sebebiyle istifa etmiş, Peker'den boşalan makama CHP Seyhan Milletvekili Hilmi Uran tayin edilmiştir.⁴ Peker'in Dâhiliye Vekilliği görevinden istifası basında onun yoğun çalışma temposuna bağlanmıştır. Bu bağlamda Vakit Gazetesi bu tempoyu şu ifadelerle okuyucuları ile buluşturmuştur:

*"Recep Peker, geçen kış bir rahatsızlık geçirmiş, seçim işleri gibi önemli memleket meseleleri kendisine küçük bir istirahat fırsatı verebildiğinden geçen ay İzmir'e gitmiş, oradan da İstanbul'a gelmiştir. Bununla beraber yaradılışı durup dinlenme bilmeyen Recep Peker'in istirahat zamanlarını da tetkiklerle geçirdi. Şimdi vekillikten ayrılmış olmasını sıhhatinin ciddi bir ihtarından ziyade sıhhatini koruma lüzumunun kati bir icabına atfediyoruz"*⁵

CHP'nin en önemli isimleri arasında yer alan Uran'ın, bu makama layık görülmesinde, o güne kadar yapmış

¹Tercüme-i Hal Kaydı, Sicil No: 646; Muhammet Güçlü, "Bodrumlu Mustafa Hilmi (Uran) Bey'in Teke (Antalya) Müstakil Mutasarrıflığı (29 Ekim 1921-22 Temmuz 1923)", *Belgi*, 2/18, 2019, s. 1373; "Parti Genel Divanının Tebliği", *Ulusal Birlik*, 19 Mayıs 1935, s.1; Editörler: Sema Yıldırım; Behçet Kemal Zeynel, TBMM Albümü 1920-2010, C. 1, Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010, s. 133.

² 3 Ocak 1939 tarihinde Uran'ın Meclis Grup Başkanlığına seçilmesi ile Adliye Vekilliği görevinden istifa etmiştir. Uran'ın yerine Tevfik Fikret Sırat getirilmiştir. Bkz. "Adliye Vekili Değişti", *Türk Dili*, 04 Ocak 1939, s.1; "Adliye Vekilliğine Tevfik Fikret Sırat Tayin Edildi", *Tan*, 4 Ocak 1939, s.1; "CHP Büyük Umumi Heyeti", *Halkın Sesi*, 4 Ocak 1939, s. 1; "Yeni Kabine", *Son Posta*, 12 Kasım 1938, s.1; "Yeni Kabine", *Anadolu*, 12 Kasım 1938, s.1; İrfan Neziroğlu; Tuncer, Yılmaz, *Hükümetler, Programları ve Genel kurul Görüşmeleri* (24 Nisan 1920-22 Mayıs 1950). C. 1, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, Ankara, 2013, s. 144, 216, 300.

³Uran, Dâhiliye Vekilliği görevinden ayrılmasından sonra da CHP içerisinde önemli vazifelerde bulunmuştur. CHP'nin 17 Kasım 1947'de VII. Büyük Kurultayında Uran aldığı 328 oy ile Recep Peker'i geride bırakarak CHP Genel Başkan Vekilliği görevine seçilmiştir. Bkz. Sadettin Özel, (2010), *1947 Yılı Türk Basınında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve Türk Devrimi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010, s. 30; Ali Keskin, *Tek Parti Döneminde Bir Asker, Devlet Adamı ve Siyasetçi: İbrahim Şükrü Sökmensüer*. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale, 2018, s. 262; BCA, 30.01.01.42.248.1; BCA, 30.18.01.02.40.76.1, "B. Recep Peker'in Yerine B. Hilmi Uran Dâhiliye Vekilliğine Tayin Edildi", *Ulus*, 21 Mayıs 1943, s.1

⁴Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer No: 2/12-22, Fihrist No: 6750; "Dâhiliye Vekili İstifa Etti", *Akşam*, 21 Mayıs 1943, s.1.

⁵"Recep Peker'in Yerine", *Vakit*, 21 Mayıs 1943, s. 1.

olduğu hizmetlerin her yerde büyük bir saygıyla karşılanmış olmasının önemli payı vardır.⁶ Uran'ın Dâhiliye Vekilliğine getirilmesi ile ilgili basındaki haberlerin yanı sıra bu meseleye Uran'ın anılarında da rastlamak mümkündür. Uran'a göre, İnönü kendisine zaman zaman Recep Peker'in Dâhiliye Vekilliğinden çekileceğini, yerine İnhisarlar Vekili Suat Hayri Ürgüplü'yü getirmeyi düşündüğünü söylemiş ve bu konuda kendisinin de fikrini sormuştur. Bu diyalog Peker'in istifaya davet edileceği anlamı taşımaktadır. Uran'a göre Peker'in istifaya davet edilecek olmasının en önemli sebepleri arasında ise İnönü'nün gözünde Peker'in sert mizacı "*sert ve kaba halleri*" nedeniyle artık valileri bile makamına kabul etmez olması önemli bir rol oynamaktadır. Uran anılarında Peker'den vazgeçen İnönü'nün Ürgüplü'den de neden vazgeçtiğini dile getirmiştir. Buna göre İnönü, Uran'dan başka kişilere de Ürgüplü hakkında değerlendirme yapmasını istemiş ve kuvvetle muhtemel çoğundan müspet bir değerlendirme alamamıştır. Tüm bunlar ışığında Peker ve Ürgüplü'den vazgeçen İnönü, 19 Mayıs akşamı törenlerinde Uran'ı çağırarak yanlarında Başvekil Saraçoğlu⁷ da varken Uran'a Dâhiliye Vekilliğini teklif etmiştir. Uran bu teklifi "*hakiki bir sürpriz*" olarak nitelemiştir. Tüm bunlar ışığında bu teklifi kabul eden Uran, 20 Mayıs 1943 tarihinde yeni görevine başladığını ifade etmiştir.⁸ Bu doğrultuda II. Dünya Savaşı gibi tüm dünyayı ve dolaylı açıdan Türkiye'yi de etkisi altına alan bir savaş döneminde⁹ ülkenin iç güvenliğinden sorumlu tutulan Uran, 21 Mayıs günü II. Saraçoğlu Hükümetinde Dâhiliye Vekilliği görevine gelerek yeni vazifesine başlamıştır.¹⁰

Uran'ın Dâhiliye Vekilliği görevine getirilmesinin ardından kendi uhdesinde bulunan CHP grup başkanvekilliği görevine Balıkesir Milletvekili Kazım Özalp getirilmiştir.¹¹ Uran'ın parti içi etkin kişiliği onun Dâhiliye Vekilliği görevini sürdürürken Parti Genel Sekreterliği için isminin geçmesini sağlamıştır. Bu bağlamda 3 Haziran 1945 tarihli basında çıkan haberlerde, parti genel sekreterliği için Dâhiliye Vekili Uran ve İstanbul İdare Heyeti Reisi Tevfik Fikret Sılay'ın isimlerinin geçtiği yer almıştır.¹² Uran'ın hükümet içerisinde önemli görevlere getirilmesinin yanında, Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun yurt dışında bulunduğu dönemlerde Başbakanlığa Dâhiliye Vekili Uran'ın vekâlet etmesi, onun parti içindeki konumunu göstermesi açısından ayrıca önem arz etmektedir.¹³ Başbakanlığın yanı sıra Uran bazı önemli bakanlıklara da vekâlet etmiştir. Bu kapsamda Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in Birleşmiş Milletler Eğitim Konferansında bulunmak üzere Londra'ya gitmesi ile Cumhurbaşkanı kararı ve Anayasanın 49. Maddesi uyarınca ile bu bakanlığa vekâleten Uran'ın bakmasının uygun görülmesi bu duruma örnek olarak verilebilir.¹⁴ Uran Dâhiliye Vekilliği görevindeyken Tetkik Kurulu'nun bakanlık kütüphanesinin ve İller Bankasının kurulmasını sağlamış ve İller İdaresinde kongre başkanlığı görevini yürütmüştür.¹⁵ Tüm bunlar ışığında hükümet içerisinde almış olduğu

⁶"Recep Peker'in Yerine", *Vakit*, 21 Mayıs 1943, s. 1; Fahri Sakal, "Bir Tek Parti Politikacısının Propaganda Konuşmaları: Hilmi Uran Örneği", *Turkish Studies*, 2/4, 2007, s. 1319.

⁷Hilmi Uran'ın Dâhiliye Vekilliği görevine atanmasında İzmir İdadisi ve Mülkiye Mektebinden yakın arkadaşı olan Şükrü Saraçoğlu'nun etkisi yadsınamaz bir gerçektir.

⁸Hilmi Uran, *Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008, s. 320.

⁹"Hilmi Uran 1940 yılında Türk Ordusunun durumunu şöyle özetlemiştir: Zannederim, harp içinde hiçbir vakit tam manası ile ve gönül rahatlığı ile kendimizi harbe hazır hissetmedik." Bkz. Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, İletişim Yayınları, C. 1, İstanbul, 2003, s. 335.

¹⁰"Yeni Dâhiliye Vekili Göreve Başladı", *Akşam*, 22 Mayıs 1943, s. 2; "Yeni Dâhiliye Vekilimiz", *Ulus*, 22 Mayıs 1943, s. 1; İrfan Neziroğlu; Tuncer, Yılmaz, *Hükümetler, Programları...* s. 386.

¹¹"Parti Grubunda", *Akşam*, 2 Haziran 1943, s. 2; "General Kazım Özalp Hilmi Uran'dan İnhal Eden Reis Vekilliğine Seçildi", *Ulus*, 2 Haziran 1943, s.1.

¹²"Parti Genel Sekreterliği", *Akşam*, 3 Haziran 1945, s.1.

¹³Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer No: 2/12-34, Fihrist No: 7969-1; Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer No: 221/12-34, Fihrist No: 7969-2; BCA, 30.10.00.00.13.76.18, "İçişleri Bakanı Başbakana Vekâlet Ediyor", *Akşam*, 15 Temmuz 1945, s. 3; "TBMM Bugün Toplanıyor", *Ulus*, 1 Ağustos 1945, s.2; Hasan Burak Oğuz, *1945 Yılı Türk Basınında Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü ve Türk Devrimi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010, s. 43.

¹⁴Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer No: 2/12-32, Fihrist No: 7797; Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer No: 2/12-32, Fihrist No: 7797-2; BCA, 30.10.00.00.13.76.19, "Milli Eğitim Bakanı Londra'ya Hareket Etti", *Akşam*, 25 Ekim 1945, s. 2.

¹⁵Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer No: 2/2-11, Fihrist No: 368-21; Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer No: 2/2-11, Fihrist No: 368-22; Yücel Çıkrıkçı, *Hilmi Uran'ın Hayatı, Görevleri ve Eserleri*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2002, s. i-ii.

görevler ve yapmış olduğu vazifeler ile Uran, Tek Parti İktidarı Dönemi'nde önemli simalar arasında yer almıştır.¹⁶

Çalışmanın temel amacı Uran'ın Dâhiliye Vekilliği döneminde yapılan çalışmaların ve güdülen politikaların ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmasını sağlamaktır. Bu doğrultuda her ne kadar Uran, Tek Parti Döneminde önemli görevlere gelmiş bir şahsiyet olarak görünse de çalışma Uran'ın Dâhiliye Vekilliği görevini üstlendiği 20 Mayıs 1943-7 Ağustos 1946 tarihleri arasını kapsamaktadır. Metodolojik anlamda ise araştırma yönteminin ilk adımı olarak konuya ilişkin ana kaynakların, süreli yayınların, hatıraların, akademik çalışmaların ve telif eserlerini tespiti sağlanmıştır. Yazım aşamasında öncelikle arşiv belgelerinden faydalanılmış bunu süreli yayınlar, hatıralar ve telif-tetkik eserler ve makaleler takip etmiştir. Bu sayede yazım aşamasında vesika temelli bir yaklaşım sağlanmıştır.

1. Uran'ın Dâhiliye Vekilliği Dönemi

Ülkenin dış güvenliği nasıl bağımsızlık anlamında çok mühim bir önem taşıyorsa, iç güvenlik ve huzurun da bu bağımsızlık anlayışına vermiş olduğu katkı yadsınamaz bir gerçektir. Bu bakımdan Dâhiliye Vekilleri eski dönemlerden beri en önemli vekâletler arasında yerini almıştır. İç huzurun temininden sorumlu vekiller ise devlet başkanları ve başvekiller tarafından özenle seçilmiş özel kişilerden oluşturmaktadırlar. Bu anlamda her Dâhiliye Vekili görev yapmış olduğu dönemde önemli görevler üstlenmiştir. Uran'ın Dâhiliye Vekilliğine getirildiği dönem ise II. Dünya Savaşı yıllarına denk gelmesi bakımından ayrı bir öneme sahiptir. Buradan hareketle Uran'ın Dâhiliye Vekilliği görevi süresince kendi dönemine damga vuran bir Dâhiliye Vekili olup olmadığı ise tartışılır. Ancak bir Dâhiliye Vekilinin Şükrü Kaya örneğinde olduğu gibi kendi dönemine damga vurması için bazı temel şartlar gerekmektedir. Bu şartların başında ise ülke çapında meydana gelen hadiseler, önemli iç politik gelişmeler ya da yasamanın ortaya koyduğu kapsamlı kanunların uygulanması sırasında yaşananlar en başta gelmektedir. Ancak Uran'ın görev süresince depremler ve tartışmalı seçimler dışında ülke gündemini belirleyecek hadiselerle rastlanılmamaktadır. Bu bağlamda Uran da kendi dönemine damga vuran bir Dâhiliye Vekili olmadığını, daha önceki Dâhiliye Vekillerinin iş ve eylemlerine takviye niteliğinde çalışma yürüttüğünü anılarında şu şekilde dile getirmiştir:

“Diyebilirim ki, vekâlette bulunduğum müddet içinde bütün bu mevzularda benim yapabildiklerim ve yapmaya lüzum gördüklerim, daha önce yapılmış olanların takviyesinden ve daha biraz tahsisat olarak, onların her sene daha biraz geliştirilmesinden ibaret kalmıştır. Ayrı ayrı birer bent halinde yazmak istediğim diğer ufak tefek icraatım da ya zamanın ya da alakalı daire amirlerinin gösterdiği lüzum üzerine yapılmış şeylerdir ki, bunlarında yine hepsi, çatısı daha evvel kurulmuş bir binanın tamamlanmasından ve onun şurasını burasını zamana göre tadil ve ıslah etmiş olmaktan ileriye gidemez”.¹⁷

Buradan hareketle Uran, iç güvenlik ve huzurun tesisi anlamında kendisinden önce görev yapan vekillerin gereken her şeyi yaptıklarını bu vazifenin kalıcılığı anlamında bir sistemin oluşturulduğunun altını çizerek kendisinin de bu sisteme ayak uydurarak zamana ve şartlara göre sadece bazı tadiller gerçekleştirdiğini açık yüreklilikle ifade etmiştir. Bu bağlamda Uran, Dâhiliye Vekilliği döneminde gerçekleştirmiş olduğu önemli işleri şu şekilde sıralamıştır: Dâhiliye Vekâleti bünyesinde Etüt Servisi ve İdare Dergisinin tesisi, İller Bankasının kurulması ve İstanbul Sular İdaresine yapmış olduğu katkı olarak gösterilebilir.¹⁸ Bu dönemde meydana gelen politik gelişmelere örnek olarak; Hariciye Vekili Numan Menemencioğlu'nun istifası ve

¹⁶Mehmet Aldan, “İz Bırakan Mülki İdare Amirleri/11 Hilmi Uran”, *Türk İdare Dergisi*, 71/422, 1999, 153-176.

¹⁷Hilmi Uran, *Meşrutiyet...* s. 322.

¹⁸Hilmi Uran, *Meşrutiyet...* s. 336-341.

görevi 13 Eylül 1944 tarihinde Hasan Saka'ya devretmesi, 11 Haziran 1945 tarihinde TBMM'de kabul edilen Çiftçi Topraklandırma Kanunu, 11 Kasım 1942 tarihinde 4305 sayılı ile yasalaşan Varlık Vergisi Kanununun, 15 Mart 1944'te 4530 sayılı Varlık Vergisinin Bekayasının Terkine Dair Kanun ile iptal edilmesi,¹⁹ 18 Ocak 1940 tarihinde TBMM'de görüşülmeye başlanan ve 26 Ocak 1940 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanarak yasalaşan Milli Korunma Kanun hakkında, 3 Ağustos 1944 tarihinde kabul edilen ve 11 Ağustos 1944 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren kanun ile bazı değişiklikler yapılması²⁰ ve 7 Haziran 1943 tarihinde 4429 sayılı Kanun ile yürürlüğe giren Toprak Mahsulleri Vergisi²¹ gösterilebilir. Bunun yanında 23 Şubat 1945 tarihli TBMM kararı ile Türkiye'nin Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmesi ve bu süreçte II. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile TBMM'nin, 11 Mayıs 1945 tarihli oturumunda kabul ettiği önerge ile Türkiye'nin bu savaşa dâhil olmaması sebebiyle İnönü'ye şükranlarını bildirmesi de önem arz etmektedir.²²

2. Uran'ın Meclis Faaliyetleri

2.1. Yurt Geneline Meydana Gelen Depremler ve Hilmi Uran

2.1.1. Adapazarı Depremi

20 Haziran 1943 saat: 18.33'de merkez üssü Adapazarı olan ve çevre illeri de etkileyen, 6,6 şiddetinde olan ve 9 şiddetinde hissedilen bir deprem meydana gelmiştir.²³ Depremin şiddeti ile Adapazarı ilinin büyük bir kısmı ciddi hasara uğramıştır. Depremin ilk anlarında Adapazarı ile telefon ve telgraf bağlantısı kesilmiş ve deprem bölgesi ile irtibat kurmak hemen mümkün olmamıştır. Alınan ilk bilgilere göre zayıfın çok fazla olduğu anlaşılmıştır. Depremin yarattığı heyecan öylesine etkili olmuştur ki, resmi olmayan bilgilere göre Ankara'ya gelen verilerde, ölü sayısının 1000'i aştığı bilgisi edinilmiştir. Depremin hemen ardından İzmit Valisi Ziya Tekeli, Emniyet Müdürü ve Jandarma Komutanı deprem bölgesine hareket etmiştir. Ayrıca Kocaeli'nden tedarik edilen yedi kamyon sıhhi malzeme de yola çıkarılmıştır. Bu süreçte Adapazarı'ndan gönderilen telgraflarda şu ifadeler yer verilmiştir: *"Felaket çok büyüktür. Kayıp maalesef çoktur. Henüz hiçbir tahmin yapmaya imkân yoktur."*²⁴ Basında depremin şiddeti aktarılırken şu ifadeler yer verilmiştir: *"Zelzele o kadar şiddetli olmuştur ki, Kandilli Rasathanesinin zelzelenin şiddetini isli bir kâğıt üzerine kaydeden sismograf aletinin ibresi yerinden fırlamış, bu yüzden alet işleyememiştir."*²⁵ Depremin etkisi ile şehirde elektrik binası yıkıldığından Adapazarı karanlığa bürünmüştür. Felakette sevinilecek tek nokta ise depremin etkisi ile ortaya çıkan ortamda herhangi bir yağma girişiminin meydana gelmemiş olmasıdır.²⁶

¹⁹Yaşar Özüçetin; Hacı Veli Gök, "Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı Sürecinde Aldığı Ekonomik Bir Tedbir: Varlık Vergisi", *Tarihin Peşinde Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, 2010, s. 301.; Edward Weisband, *İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye*, İstanbul, 2002, s. 219.

²⁰Mehmet Korkud Aydın, "Milli Korunma Kanunun Hayata Geçirilişi (1940) ve Tek Parti Dönemi Uygulamaları", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29/1, 2019, s. 424- 426.

²¹Şafak Ertan Çomaklı; Fatih Koç, Kürşad Emrah Yıldırım, "Türk Vergi Hukuku Tarihinde Tartışılan Bir Vergi: Toprak Mahsulleri Vergisi", *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 4/2, 2012, s. 68.

²²Hilmi Uran, *Meşrutiyet...* s. 345-354.

²³Kadri Unat, "1943 Adapazarı-Hendek Depremi ve Yankıları", *Atatürk Yolu Dergisi*, 16/63, 2018, s. 382.

²⁴"Yeni Bir Zelzele Faciası", *Vakit*, 21 Haziran 1943, s. 14; "Adapazarı Depremi" *Ulus*, 22 Haziran 1943, s. 1.

²⁵"Yeni Bir Zelzele Faciası", *Vakit*, 21 Haziran 1943, s. 4.

²⁶"Zelzelenin Korkunç Tafsilatı", *Vakit*, 22 Haziran 1943, s. 4.

2.1.1.1. Hilmi Uran'ın Adapazarı'nda Meydana Gelen Deprem Hakkında TBMM'deki Beyanatı

TBMM'nin 21 Haziran 1943 tarihli oturumunun ilk celsesi ülke çapında etkisini gösteren bir gelişme olan Adapazarı depremine ayrılmıştır. Bu bağlamda Mecliste konu ile ilgili ilk sözü, 20 Haziran'da meydana gelen Adapazarı depremi ile ilgili bilgi vermek için Dâhiliye Vekili Hilmi Uran almıştır. Uran'a göre, Adapazarı merkezli deprem Erzincan, Bolu, Eskişehir, Çanakkale, İzmit, Bursa, Balıkesir, İzmir ve Ankara'da da kendisini hissettirmiştir. Ancak bu bölgelerde deprem ciddi bir hasara yol açmamıştır. 20 Haziran günü saat 18.30'da Adapazarı'nda meydana gelen deprem ciddi hasara neden olmuştur. Depremi etkisi ile Adapazarı ile hemen iletişim kurmak da mümkün olmamıştır. Ancak, bir süre sonra Adapazarı ile iletişim sağlandığında kulağa hoş gelmeyen haberler alınmıştır. Ancak Uran, bu türden haberlerin olayın heyecanı ile mübalağalı olabileceğine dikkat çekmeye çalışmıştır.²⁷ Uran deprem haberini alır almaz, hadiseye derhal müdahale edebilmek adına İzmit Valisi, kolordu komutanı ve tümen komutanının Adapazarı'na gitmesi talimatını vermiştir. Üst düzey yetkililerin bölgeye intikalinin ardından bölgeden sağlıklı veriler de gelmeye başlamıştır. Buna göre, deprem en çok Adapazarı ve Hendek bölgelerinde zarara sebep olmuştur. Deprem neticesinde Adapazarı'nda 1096 ev ve 108 dükkân tamamen yıkılmıştır. 1007 ev ve 8 dükkân ise tamire muhtaç olacak bir şekilde hasara uğramıştır. Depremi etkisi ile 86'sı erkek, 142'si kadın ve 57'si çocuk olmak üzere toplam 285 vatandaş hayatını kaybetmiştir. 208 vatandaş ise yaralanmıştır. Yaralı vatandaşların 69'u erkek, 97'si kadın ve 42'sini de çocuklar oluşturmaktadır. Yaralılarından 48'i ağır, diğerleri hafif durumdadır. Uran'ın Adapazarı depremi konusundaki temel endişelerinden birisini ise şehir merkezinin yanında Adapazarı kırsalının genel durumu oluşturmaktadır. Uran, bu endişesini gidermek adına Adapazarı'nın köylerine gece vakti vakit geçirmek sizin ekiplerin çıkarılmasını sağlamıştır. Ekipler köylerde yapmış olduğu taramalarda Erenler ve Kesikmez köylerinde 13 ölü ve 17 yaralı tespit etmiştir. Öte yandan, Hendek bölgesinden ise uzun süre haber alınmamıştır. Bu nedenle Bolu ve Düzce tarafından Hendek'e yardım ekipleri gönderilmiştir. Uran'ın buradan aldığı bilgilere göre Hendek'te 100 yaralı tespit edilmiştir. Yaralılarından 93'ü hafifken 7'si ağır durumdadır. Ayrıca Hendek'te 25 vatandaş ise deprem nedeniyle hayatını kaybetmiştir. Bu bölgede 800-1000 arasında binanın yıkıldığı tespit edilmiştir. Deprem, en büyük etkilerinden birisini ise bölgedeki resmi binalar üzerinde göstermiştir. Yıkılan resmi binalar arasında Belediye binası, hükümet dairesi ve emniyet binası yer almıştır. Resmi binalarda görev yapan görevliler arasında ise nafia müdür vekili, mal müdürü, mahkeme başkâtibi, tapu sicil muhafızı, belediye komiseri, bir polis memuru ve bir banka memuru hayatını kaybetmiştir.²⁸

Depremi Adapazarı'na etkileri ile ilgili tafsilatın ardından Uran, bölgeye yapılan yardım faaliyetleri hakkında Meclisi bilgilendirmiştir. Buna göre, Adapazarı'na ilk yardım, İzmit'ten yönlendirilmiştir. Özellikle gece karanlığın basmasının ardından Adapazarı için en elzem ihtiyaçlar fener ve gaz olarak belirlenmiştir. Bu nedenle civar valilik ve kaymakamlıklara bölgeye acil yardım talimatı verilmiştir. Bu bağlamda Eskişehir'den ilk yardım treni deprem gecesini saat 23.00'da hareket etmiştir. Eskişehir'den gönderilen yardım ekibi arasında 8 doktor, yeterli sayıda hemşire, hastabakıcı ve sıhhiye eri bulunmuştur. Ekip yanlarına yeteri miktarda ilaç ve sıhhi malzeme de alarak Adapazarı'na intikal etmiştir. Eskişehir'den gelen yardım ekibinin yanında yine aynı şehirden farklı yardım ekipleri de Adapazarı'na yönlendirilmiştir. İlk ekipten sonra yola çıkan diğer yardım ekipleri ise ekmek, şeker, pirinç, fasulye, zeytinyağı, un, çay, tuz, çadır, kazma, kürek, yardım işçisi ve vinç ile beraber gelmişlerdir. Bunun yanında Bolu ve İstanbul'dan da yardım ekipleri gönderilmiştir. Bu genel izahatın ardından Uran, Cumhurbaşkanı İnönü'nün talimatı ile 21 Haziran gecesini deprem bölgesine hareket

²⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 7, C. 3, İ. F. Otuz Sekizinci İnikat (21.06.1943), s. 96; "Dâhiliye Vekilinin Meclisteki İzahları", *Ulus*, 22 Haziran 1943, s.2.

²⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 7, C. 3, İ. F. Otuz Sekizinci İnikat (21.06.1943), s. 97.

edeceği bilgisini vererek konuşmasını sonlandırmıştır.²⁹

Deprem felaketinin ardından Meclis'te ilk izahatını yapan Uran, 23 Haziran günü hemen deprem bölgesine hareket etmiştir. Adapazarı'na gelen Uran derhal şehri gezmiş, genel durumu gözden geçirerek yapılması gereken tedbirler üzerine ilgili kişilere talimatlarını vermiştir. Ardından Uran başkanlığında deprem bölgesinde geniş katılımlı bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Toplantıda Kocaeli valisi, tümen komutanı, belediye başkanı, tümen ve memleket hastaneleri baş hekimleri, halk evi başkanı ve yüksek rütbeli subaylar hazır bulunmuşlardır. Toplantıda deprem bölgesinin iâşe ve sağlık durumu, muhtemel hastalıklara karşı alınması lüzumlu tedbirler ve şehrin yeninden ihyası noktasında atılması gereken adımlar masaya yatırılmıştır. Toplantı neticesinde alınan en elzem karar Uran'ın talimatı ile Memleket Hastanesinin müracaat eden bütün yaralıları kabul ederek tedavi altına alması yönünde olmuştur.³⁰ Adapazarı tetkiklerinin ardından Uran, Anadolu Ajansına beyanatta bulunmuştur. Buna göre, Adapazarı ve Hendek, depremden oldukça fazla etkilenmişlerdir. Ancak bina hasarlarının fazla olmasına karşın bazı basın gündeme getirdiği gibi insan kaybı konusunda vahim bir tablo söz konusu değildir. Depremin gündüz meydana gelmesi ve Pazar gününe rastlaması, halkın daha çok kırsal kesimde ve Pazar günü Adapazarı'nda oynanan futbol maçında bulunuyor olması insan kaybının fazlaca olmasının önüne geçmiştir. Depremde ağır yaralanan vatandaşlar İstanbul'a nakledilmişler, hafif yaralılar ise Adapazarı ve Hendek'te tedavi altına alınmışlardır. İâşe noktasında ise Adapazarı ve Hendek'e Kızılay tarafından geniş kapsamlı bir yardım faaliyeti yürütülmüştür. Bölgeye derhal yeteri miktarda çadır ve gıda malzemeleri gönderilmiştir.³¹ Tüm bunlar ışığında Adapazarı'ndaki incelemelerini tamamlayan Uran, 24 Haziran günü Ankara'ya hareket etmek üzere bölgeden ayrılmıştır.³²

TBMM'nin 21 Haziran tarihli oturumunda deprem bölgesi olan Adapazarı'na gideceğini duyuran Uran, Meclisin 25 Haziran 1943 tarihli oturumunda Adapazarı izlenimleri ve burada yapılan çalışmalar hakkında Meclisi bilgilendirmiştir. Buna göre, Adapazarı'nda deprem nedeniyle hayatını kaybeden vatandaşların toplamı 346 kişidir.³³ Buradan hareketle depremin şiddeti hakkında tasavvurunu Meclisle paylaşan Uran şu ifadelerle yer vermiştir:

“Bizim için tek vatandaş kaybı dahi mühim bir hadise, mühim bir felakettir. Herhangi bir vatandaşın, herhangi bir ıstırapı üzerinde durulacak ehemmiyetli bir mevzudur. Bu böyle olmakla beraber insan Adapazarı'nın ve Hendek'in bu günkü hüznün veren manzarasını gördükten sonra bu felaketi o kadar az zayıyla atlattığımız olmamıza hamt ediyoruz.”³⁴

Uran, bu şiddette bir depremden bu kadar az zayıyla çıkmış olmasını şükre değer bir sonuç olarak değerlendirmiştir. Uran, konuşmasında önemli bir çıkarımda bulunmuş ve deprem nedeniyle hayatını kaybeden vatandaşların çoğunluğunu kadın ve çocukların oluşturduğunu ifade etmiştir. Bu durumun temel nedeni ise depremin gündüz vaktinde yaşanması ve bu saatlerde erkeklerin genelde iş ve benzeri durumlarından dolayı dışarda bulunmalarından kaynaklanmaktadır. Çıkarımlarına devam eden Uran'a göre depremde hayatını kaybeden erkeklerin cenazelerinin büyük çoğunluğu ise kahvehanelerden çıkarılmıştır.³⁵ Bu durum aslında 1943 Türkiye'sinin sosyo-ekonomik durumunun da bir özeti niteliğindedir. Öte yandan Uran'ın

²⁹TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 7, C. 3, İ. F. Otuz Sekizinci İnikat (21.06.1943), s. 97.

³⁰“Dâhiliye Vekilimizin Demeci”, *Ulus*, 24 Haziran 1943, s. 1.

³¹“Dâhiliye Vekilimizin Demeci”, *Ulus*, 24 Haziran 1943, s. 3; “Adapazarı'nda Hayat Canlanmaya Başladı”, *Akşam*, 24 Haziran 1943, s. 1; “Yeni Bir Zelzele Faciası”, *Vakit*, 21 Haziran 1943, s. 1.

³²“Zelzele Mıntıkasında Hayat”, *Akşam*, 25 Haziran 1943, s. 1; “Dâhiliye Vekilimiz Ankara'ya Dönüyor”, *Ulus*, 25 Haziran 1943, s.1.

³³“Dâhiliye Vekilimizin Deprem Sahasındaki Durum Hakkındaki Beyanâtı”, *Ulus*, 26 Haziran 1943, s. 1.

³⁴TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 7, C. 3, İ. F. Kırkinci İnikat (25.06.1943), s. 116.

³⁵TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 7, C. 3, İ. F. Kırkinci İnikat (25.06.1943), s. 116-117.

vermiş olduğu bilgilere göre, depremde yaralı olarak kurtarılanların tedavilerine zaman geçirmeksizin başlanmıştır. Yaralılar arasında durumu ağır olanlar ise kafileler halinde İstanbul'a sevk edilmişlerdir. Yaralı vatandaşlarla bizzat ilgilenen Uran bu durumu şu ifadelerle dile getirmiştir: *"Ben, gerek Adapazarı'nda gerek Hendek'te yaralıları birer birer ziyaret ettim. Hepsine iyi bakılıyor gördüm. Kendilerine iyi bakıldıklarından dolayı müteşekkirdim."*³⁶ Depremi ilk gününden itibaren ekmek ve gıda maddeleri dağıtımına önem verilmiştir. Bu konuda askeri birlikler ve Kızılay büyük fedakârlık göstermiştir. Ayrıca yolların enkazdan temizlenmesi ve yıkılma tehlikesi gösteren binaların hemen yıktırılması için de gerekli çalışmalar başlatılmıştır. Bu kapsamda gerek Adapazarı'nda gerekse Hendek'te birer Hükümet dairesi inşası için karar alınmıştır. Zira deprem sonrası her türlü işlerin sevk ve idaresi için bu binaların yapımı ve görevlilerin iş başı yapması elzem bir durumdur. Uran konuşmasını Adapazarı ve Hendek için müstakil bir imar planını kısa sürede hayata geçireceklerini dile getirerek sonlandırmıştır.³⁷

2.1.2. Bazı Şehirlerde Meydana Gelen Depremler

Adapazarı'nda meydana gelen ve çok sayıda insanın hayatını kaybetmesi ve yaralanmasına sebep olan depremin üzerinden 4 ay geçmeden Türkiye bu kez daha kapsamlı bir depremle sarsılmıştır. 27 Kasım 1943 tarihinde meydana gelen deprem yurt genelinde infial yaratmış ve Meclis deprem nedeniyle toplanmıştır. TBMM'nin 29 Kasım 1943 tarihli toplantısında kürsüye çıkan Dâhiliye Vekili Uran, deprem ile ilgili bilançoyu milletvekilleri ile paylaşmıştır. Buna göre, deprem 27 Kasım'da sabaha doğru saat 01.30 civarında Lâdik bölgesi merkezli meydana gelmiştir. Depremin etkisi çok geniş bir sahada hissedilmiştir. Deprem etki altına aldığı şehirler arasında Trabzon, Isparta, Elazığ, Zonguldak, Giresun, Çankırı, Kastamonu, Çorum, Amasya, Samsun, Tokat, Sinop, Ordu ve Yozgat bulunmaktadır. Yıkımın etkisini sayısal verilerle açıklama yoluna giden Uran, Çankırı, Kastamonu, Çorum, Amasya, Samsun, Tokat ve Ordu'da toplam yıkılan ev sayısının 3.321 olduğunu açıklamıştır.³⁸ Ölü sayısı ilk belirlemelere göre 2.719, ağır yaralı sayısı ise 1.084'tür.³⁹ Ancak resmi rakamlar ile sayının daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre Lâdik merkezli depremde toplam 4.016 kişi hayatını kaybetmiş, 4.471 kişi ise yaralanmıştır. 23.785 ev ise kullanılamaz hale gelmiştir.⁴⁰

Depremde çok sayıda ölünün söz konusu olduğunu dile getiren Uran, bölgelere yapılan yardım çalışmaları hakkında da bilgi vermiştir. Buna göre, deprem haberi alınır alınmaz Kızılay ve hükümet tarafından derhal yardım faaliyetlerine başlanmıştır. Kızılay tarafından Samsun'a 1000 çadır, 8 sandık ilaç, 5 ton çivi ve 30.000 TL nakdi yardım gönderilmiştir. Osmancık'a ise 500 çadır, 2 sandık ilaç, 5000 TL nakdi yardım, Ilgaz'a 250 çadır, 4 sandık mualece, 1 ton çivi ve 2000 TL nakdi yardım gönderilmiştir. Kastamonu'ya 1000 çadır, 10 sandık ilaç, 1 ton çivi, 100 gemici feneri ve 30.000 TL nakdi yardım gönderilmiştir. Bunun yanında Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti yakın bölgelerden temin ettiği sağlık ekiplerini derhal deprem bölgelerine göndermiştir. Yaralı vatandaşlar ise en yakın hastanelere sevk edilmiştir. Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili ise deprem bölgesine bizzat hareket etmiştir. Ayrıca askeri birlikler de deprem bölgelerine kaydırılmıştır. Valilerin ise hemen hepsi deprem bölgelerine gönderilmişlerdir.⁴¹

29 Kasım'da TBMM'de deprem bilançosunu açıklayan Uran, 30 Kasım günü deprem bölgelerine bizzat hareket etmiş ve tetkikata başlamıştır. Uran, bölgeden aldığı malumatta ölü ve yaralı sayısının çok daha

³⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 7, C. 3, İ. F. Kirkinci İnikat (25.06.1943), s. 116-117.

³⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 7, C. 3, İ. F. Kirkinci İnikat (25.06.1943), s. 116-117.

³⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 7, C. 6, İ. 1, Yedinci İnikat (29.11.1943), s. 24-25; "Dünkü Malumata Göre", *Vakit*, 30 Kasım 1943, s. 1.

³⁹ "Zelzele Felaketi", *Akşam*, 30 Kasım 1943, s. 1; "Zelzele Felaketinin Bilançosu", *Tanin*, 30 Kasım 1943, s.1; "3.221 Ev Yıkıldı, 2.919 Ölü", *Ulus*, 30 Kasım 1943, s.1-2.

⁴⁰ Recep Arslan, "1943 Lâdik Depremi", *Journal of Humanities and Tourism Research*, 10/1, 2020, s. 158.

⁴¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 7, C. 6, İ. 1, Yedinci İnikat (29.11.1943), s. 24-25.

fazla olduğunu görmüştür. Bu bağlamda, 30 Kasım itibariyle deprem bölgelerden gelen ölü sayısının 4000'i bulunduğu görülmektedir. 3000'den fazla da yaralı tespit edilmiştir. Üstelik ölü ve yaralı sayısının tam olarak alınamadığı bölgelerin varlığı da söz konusudur.⁴² Deprem bölgelerinde tetkiklerini sürdüren Uran, 2 Aralık'ta Çankırı'ya intikal etmiştir. Burada kısa süre kalan Uran, hastanelerde yatmakta olan yaralıları ziyaret etmiştir.⁴³ Uran, Çankırı'da beraberinde Çankırı Valisi ve Jandarma Komutanı da olmak üzere depremde hasar gören Kurşunlu Nahiyesine gitmiştir. Burada hayatını kaybeden vatandaşlara başsağlığı dileyen Uran, bölgeden 3 Aralık günü ayrılarak Kastamonu'ya hareket etmiş, burada vilayet, belediye ve ticaret odasını ziyaret etmiştir.⁴⁴ Kastamonu'da AA'ya demeç veren Uran şu ifadelerle yer vermiştir:

“Biliyorsunuz ki buraya, yer sarsıntısı felaketine uğrayan mıntıkların durumunu yakından görmek üzere ve alınacak müteimmim tedbirler hakkında bir fikir edinmek için geldim. Gezebildiğim ve görebildiğim yerlerde vazifedar hükümet memurları ile kolordu birliklerinin felaketzedelerin imdadına derhal koşmuş ve ilk alınacak tedbirleri hemen alınmış buldum. Her yerde bu yardımın minnetini dinledim. En ağır yaralıları bile hastanelerde ıstırapları arasında bundan memnuniyetle bahseder buldum. Ben de vazifedar mülki ve askeri arkadaşlarıma büyük bir şükran hissi edinmiş olarak buradan ayrılmaktayım.”⁴⁵

Deprem bölgelerindeki incelemelerini tamamlayan Uran, 8 Aralık'ta Ankara'ya dönmüştür.⁴⁶

Son depremlerin üzerinden 1 sene geçmeden Adana ve çevresinde de 20 Mart 1945 tarihinde bir deprem gerçekleşmiştir. TBMM'nin 26 Mart 1945 tarihli oturumunda Uran, deprem hakkında izahatta bulunmuştur. Buna göre Adana, Kozan ve Ceyhan bölgelerinde meydana gelen bu deprem neticesinde 13 kişi hayatını kaybetmiş, 107 kişi ise yaralanmıştır. 777 hususi ve 23 resmi bina tamamen yıkılmıştır. 2259 hususi, 24 resmi binada ise ağır hasar meydana gelmiştir.⁴⁷ Meclis izahatının ardından deprem bölgesini yerinde tetkik için Adana'ya giden Uran, buradaki incelemelerinin ardından 3 Nisan günü Ankara'ya intikal etmiştir.

2.2. Pazarcık İlçesinin Maraş İline Bağlanması ile İlgili Konuşması

TBMM'nin 24 Ocak 1944 tarihli oturumunda Gaziantep'e bağlı Pazarcık kazasının Maraş iline bağlanması ile ilgili kanun tasarısı görüşülmüştür. Müzakerelerde Uran'dan önce söz alan hatipler, Pazarcık'ın Antep'ten alınarak Maraş'a verilmesi hususunu Maraş'ın bir kazancı, Antep'in ise zararı olarak nitelendirmişlerdir. Bu doğrultuda konu ile ilgili söz alan Uran kürsüye gelerek konu ile ilgili izahatta bulunmuştur. Buna göre, Pazarcık kazası tarihsel süreç içerisinde 1275 senesinde kurulmuş olan bir yerleşimdir. Bu tarihte Maraş'a bağlıdır. 1933 yılına kadar da Maraş'a bağlı kalmıştır.⁴⁸ Bu süreç içerisinde coğrafi ve iktisadi ihtiyaçlar sebebiyle Maraş ile irtibatı kesilerek Antep'e bağlanmıştır. Ancak o vakitten günümüze kadar Maraş ısrarla Pazarcık'ı tekrardan kendi uhdesine istemiştir. Bu ortamda Dâhiliye Vekâleti her iki ilin meclislerini de dinlemiş ve varmış olduğu karar ile Pazarcık'ın tekrardan Maraş'a bağlanması kararını vermiştir.⁴⁹

⁴²“Zelzele Felaketi”, *Akşam*, 1 Aralık 1943, s. 1; “Yer Depreminde Can ve Bina Kaybının Büyüklüğü Yürek Ezici Bir Raddeyi Buldu”, *Ulus*, 1 Aralık 1943, s. 1-2.

⁴³“Ankaralılar Felaketzedelere Yardım İçin Harekete Geçti”, *Ulus*, 3 Aralık 1943, s. 1.

⁴⁴“Ankaralılar Felaketzedelere Yardım İçin Harekete Geçti”, *Ulus*, 3 Aralık 1943, s. 1; “Dâhiliye Vekili Tosya Deprem Bölgesinde”, *Ulus*, 4 Aralık 1943, s.1; “Dâhiliye Vekilinin Tetkikleri”, *Ulus*, 6 Aralık 1943, s.1.

⁴⁵“Zelzele Felaketi”, *Akşam*, 7 Aralık 1943, s. 2.

⁴⁶“İnönü Ankara Garında Binlerce Yurttaşın Sevgi Tezahürleri İle Karşılandı”, *Kızılay*, 9 Aralık 1943, s.1.

⁴⁷Deprem hakkında Uran'ın beyanatı için bkz. “Dâhiliye Bakanı”, *Akşam*, 2 Nisan 1945, s. 3; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: 7, C. 15, İ. 2, Otuz Dördüncü İnikat (26.03.1945), s. 196; “Meclis Dün Toplandı”, *Akşam*, 27 Mart 1945, s.2; “Dâhiliye Bakanımız Geldi”, *Ulus*, 4 Nisan 1945, s.1.

⁴⁸Pazarcık, Cumhuriyetin ilk yıllarında Maraş sınırları içerisindeydi. Bkz. BCA, 272.00.00.11.16.65.9.

⁴⁹*TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: 7, C. 7, İ. 1, Yirmi Üçüncü İnikat (24.01.1944), s. 114.

Bu genel izahatın ardından Uran, Pazarcık kazasının Antep'e bağlanma gerekçeleri hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur. Buna göre, Pazarcık 98 köye sahip bir kazadır. Antep ilinin bu gün Pazarcık kazası sınırları içerisinde 658 köyü bulunmaktadır. Pazarcık'ın Antep'ten ayrılması durumunda Antep'in köylerinin bir kısmı Pazarcık sınırları içerisinde kalmış olacaktır. Bunun yanında Pazarcık Antep'e nazaran Maraş'a daha yakındır. Yine Pazarcık, Antep'in kazaları olan Elbistan, Göksun ve Andırın'a nispetle Maraş'a çok daha yakın bir bölgedir. Pazarcık ve Maraş halkının büyük bir kısmı senenin önemli bir kısmını yaylalarda geçirmektedirler. Bu doğrultuda Pazarcık halkı daha çok Maraş'ta bulunan yaylaları tercih etmektedir. Pazarcık halkının senenin büyük bir kısmını yaylalarda geçirmesinden dolayı Antep zabıtası, genelde boş kalan Pazarcık'taki asayiş olaylarını önlemekte de zorluk çekmektedir. Tüm bu nedenlerden dolayı Dâhiliye Vekâleti olarak Pazarcık'ın yeniden Maraş'a bağlanması ile ilgili kanun tasarısı TBMM'ye sunulmuştur.⁵⁰ Uran'ın ardından diğer hatiplerin konuşmalarını tamamlaması ile birlikte Pazarcık kazasının Maraş İline bağlanması ile ilgili kanun tasarısının oylamasına geçilmiş ve yapılan oylama neticesinde tasarı kabul edilmiştir.⁵¹

2.3. Dâhiliye Vekâleti Bütçe Görüşmeleri

2.2.1. 1944-1945-1946 Bütçe Görüşmeleri ve Uran

TBMM'nin 23 Mayıs 1944 tarihli oturumunda Dâhiliye Vekâleti bütçe görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde ilk sözü Dâhiliye Vekili Uran almıştır. Konuşmasına mülki ve idari taksimat konusuna değinerek başlayan Uran'a göre, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ülkeyi coğrafi ve iktisadi bakımdan vilayet, kaza ve nahiyelere ayırmıştır. Bu doğrultuda bölgelerdeki genel durum göz önüne alınarak bir takım düzenlemelere gidilmektedir. Vatandaşlara daha iyi hizmet edebilmek, onların imkânlardan daha fazla yararlanması adına gidilen düzenlemeler ile yeniden 12 kaza meydana getirme çalışmaları hâlihazırda devam etmektedir. Bu izahatın ardından milletvekilleri arasında gündeme getirilen pasif koruma tedbirleri konusuna değinen Uran'a göre, pasif koruma tedbirleri II. Dünya Savaşı öncesinde yürürlüğe girmiş iki kanuna dayanmaktadır. Bunlardan ilki Hava Tehlikelerine Karşı Korunma Kanunu iken ikincisi ise Hava Genel Müdafaa Komutanlığı Teşkilî Tesisi Kanunudur. Bu kanunlara dayanılarak birçok talimatname hazırlanmıştır. Bu gün bunlara dayanılarak hareket edilmektedir. Bu bağlamda, Hava Tehlikelerine Karşı Haber Verme Teşkilatı tesis edilmiştir. Bunun bir sonucu olarak ülke gruplara, mıntikalara ve hava haber verme postalarına ayrılmıştır. Herhangi bir tehlikeyi bu postalar jandarma telefonları ile haber vermek suretiyle görevli kılınmışlardır.⁵² Bu kapsamdaki ikinci grup tedbirler arasında ise havadan gelecek bir tehlikenin varlığı durumunda atılacak adımlar ile ilgilidir. Bu adımlar, oluşturulan ekipler vasıtası ile gerçekleştirilecektir. Ayrıca, ekiplerin işler halde olması adına sık sık tatbikat yaptırılması yönetsel olarak benimsenmiştir⁵³

1944 bütçe görüşmelerinde gündeme getirilen bir diğer husus ise Tunceli il merkezinin Elazığ'da bulunması konusudur. Konu ile ilgili açıklamalarda bulunan Uran'a göre, Tunceli il merkezi, Tunceli bölgesi dışında olan Elazığ ilinde bulunmaktadır. Bu durum Tunceli'nin idari olarak geçirmiş olduğu sürecin zorunlu bir

⁵⁰TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 7, C. 7, İ. 1, Yirmi Üçüncü İnikat (24.01.1944), s. 114.

⁵¹TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 7, C. 7, İ. 1, Yirmi Üçüncü İnikat (24.01.1944), s. 117; BCA, 30.18.01.02.104.7.10; BCA, 30.11.01.00.190.7.16.

⁵²TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 7, C. 10, İ. 1, Elli Dokuzuncu İnikat (23.05.1944), s. 199-200.

⁵³TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 7, C. 10, İ. 1, Elli Dokuzuncu İnikat (23.05.1944), s. 200; İkinci Dünya Savaşı sürecinde alınan tedbirlere örnek olarak savaş ihtimaline karşı tesis edilecek benzin ve tank depo tertibatlarının alınması gösterilebilir. Bu kapsamda 28 Aralık 1943 tarihinde Dâhiliye Vekili Hilmi Uran tarafından Genelkurmay Başkanlığına gönderilen yazı ile yapılması gerekenler bildirilmiştir. Yazıya göre, bir muharebeye girilmesi halinde benzin ihtiyacının karşılanması için vilayetinizin (Ankara) muayyen yerlerinde Milli Müdafaa emrine tahsis edilmek üzere benzin tankları ve istasyonlarda bu tanklara akaryakıt sevk edecek depo tertibatının vücuda getirilmesi talimatı verilmiştir. Bu anlamda vilayet ve belediyelerce azami sürat ve kolaylık gösterilmesi ve savaş ihtiyacı için depo edilecek bu benzinlerin belediye vergi ve resimlerinin kanuna göre resme tabi tutulmaması talimatı verilmiştir. Bkz. Milli Savunma Bakanlığı Askeri Tarih Arşivi, 110.9.1.14.10.4.4. Bahse konu benzin tanklarının yerlerinin tespiti için ise bir İngiliz heyeti araştırmalarda bulunmuştur. Bkz. Milli Savunma Bakanlığı Askeri Tarih Arşivi, 110.9.1.14.2.0.92.

sonucudur. Ancak bu günkü koşullar göz önüne alındığında Tunceli il merkezinin Tunceli sınırları içerisinde bulunması elzemdir. Bu gereklilik umum müfettişlik ve vilayet erkânı tarafından kabul görmüştür. Uran, TBMM'nin tatile girmesinin ardından Tunceli'ye bizzat giderek bu konu üzerine eğileceğinin altını çizmiştir. Müzakerelerde gündeme gelen diğer bir konu ise nüfus teşkilatının bugünkü durumu ile ilgilidir. Uran, milletvekillerinin bu konudaki serzenişlerini haklı bularak açıklamalarda bulunmuştur. Buna göre nüfus idaresi memurları, defterleri ve muameleleri ile bu gün kötü bir durumdadır. Bu durumun önüne geçmek için çalışmalar yapıldığını dile getiren Uran, bu çalışmalara örnek olarak bu sene daha fazla tahsisat koyarak nüfus memurlarının kurslara tabi tutulacağını belirtmiştir. Yine hazırlanan Nüfus Kanunu Layihası ile ülke ihtiyaçlarına göre nüfus memurlarının sayısında artışa gideceklerini dile getiren Uran, vatandaşların ayağına kadar hizmet götürmekte kararlı olduklarını vurgulamıştır. Aynı şekilde nahiye müdürlüğü müessesesinde de sıkıntı olduğunu kabul eden Uran, gerek maaş gerekse terfi sorunu nedeniyle nahiye müdürlüğünün ilgi görmediğini bunun önüne geçmek adına da çalışmalarının olduğunu dile getirerek konuşmasını sonlandırmıştır.⁵⁴

1945 yılı Dâhiliye Vekâleti bütçesi, TBMM'nin 23 Mayıs 1945 tarihli oturumunda müzakere edilmiştir. Bütçe görüşmelerinde hatiplerin konuşmasının ardından sözü Dâhiliye Vekili Uran almıştır. Uran konuşmasını genel olarak, diğer hatiplerin bu konuya temasları üzerine umumi müfettişlik müessesesi üzerine gerçekleştirmiştir. Konuya temas eden milletvekili, umumi müfettişlik konusunda Uran'ın izahat vermesini isteyen Afyonkarahisar Milletvekili Ahmet Suat Yurtkoru'dur. Yurtkoru'ya göre, Dâhiliye Vekâleti Umumi Müfettişlik teşkilatının daha da genişletilmesi ile ilgili bir kanun hazırlığı içerisinde bulunmaktadır. Bu anlamda hâlihazırda dört müfettişlik için tahsisatın 1945 bütçesinde arttırılacağı konusu gündemdedir. Bu değişikliklerin, müfettişliğin kadrolarının arttırılmasından ziyade yetki ve görevlerini genişletmeye yönelik olduğu değerlendirilmektedir. Bu itibarla, Yurtkoru, müfettişlik talimatları üzerinde değişiklik yapıp yapılmadığı, yapılmışsa ne gibi değişikliklerin yapıldığı noktasında Uran'dan izahat istemiştir.⁵⁵

Daha sonra söz alan Uran, konu hakkında izahat vermiştir. Buna göre, Türkiye'de umumi müfettişlik müessesesi idari kademeye dâhil bir mekanizma değildir. Bu doğrultuda müfettişler ellerinde bulunan yetkileri sorumluluk sahaları dâhilinde kullanırken aynı zamanda o bölge dâhilindeki valilerin yetkilerine⁵⁶ de müdahale etmemeye gayret sarf etmektedirler. Bu itibarla umumi müfettişlik, Türkiye'de ülkenin her tarafında etkili olan bir müessese olarak görülmemelidir. Bu gün ülkede dört umumi müfettişlik bulunmaktadır. Bunların üç tanesi sınır bölgelerinde faaliyet gösterirken, bir diğeri ise sınır bölgeleri kadar önemli olan başka bir bölgede faaliyet göstermektedir. Umumi müfettişliklerin en öncelikli görevi, görev bölgelerindeki güvenliğin tesisi meselesidir. Konuyu müfettişlik talimatnamesine getiren Uran bu konuda şu ifadelere yer vermiştir:

"İç Bakanlığımız, evvela kendisine taalluk eden salahiyeti verdiği gibi, son zamanlarda Bakan arkadaşlarımızın tekmihi tarafından gösterilen muvafakat üzerine hemen hemen Bakanların haiz oldukları, salahiyetlerin kâffesi genel müfettişliğimize Mart içerisinde tanzim edilmiş olunan bu talimatname ile verilmiş bulunmaktadır. Binaenaleyh, bugün her Bakanlığın bölge müfettişleri emrinde kâfî derecede müfettişleri vardır. Bu müfettişler, Bakanların haiz oldukları salahiyet dairesinde ödevlidirler. İşten el çektirirler, tahtı muhakemeye alırlar, kanun ve nişanların tatbikini temin ederler. Emniyet ve asayiş noktasında jandarma,

⁵⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 7, C. 10, İ. 1, Elli Dokuzuncu İnikat (23.05.1944), s. 210-211.

⁵⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 7, C. 10, İ. 1, Elli Dokuzuncu İnikat (23.05.1944), s. 286.

⁵⁶ Uran, Dâhiliye Vekilliği görev süresi içerisinde valilerin sadece Dâhiliye Vekâletinin değil diğer tüm vekâletlerin de mümessili olduğu gerçeğini savunmuştur. Bu kanaati yerleştirmeye çalışan Uran, çabasında başarılı olamadığını itiraf etmiştir. Zira birçok bakan, valilerden ziyade vekilliklerine bağlı şube müdürlerini kendilerine daha yakın görmüştür. Bkz. Hilmi Uran, *Meşrutiyet...* s. 356.

bütün polis kuvvetleri ve gümrük kuvvetleri üzerinde kâfi telakki edilecek yetkileri vardır. Bu kuvvetleri nakletmek salahiyetine haizdirler. Subayları bir taraftan diğer tarafa nakletmek salahiyetine haizdirler.”⁵⁷

Böylece Uran, Mart ayı değişiklikleri ile müfettişliklerin görev, yetki ve sorumlulukları ile ilgili izahat vermiştir.

Müfettişlik ile ilgili kısa izahatın ardından Uran, köylerin durumu ile ilgili değerlendirmede bulunmuştur. Uran'ı bu değerlendirmeye yönelten ise Gümüşhane Milletvekili Recai Güreli'nin bu konudaki eleştirilerinden kaynaklanmaktadır. Güreli'nin köy meselesi ile ilgili eleştirilerine katıldığını dile getirerek konuşmasına başlayan Uran'a göre, 1945 itibari ile Türkiye'de 40.000'e yakın köy bulunmaktadır. Ancak bahse konu köylerin ihtiyaçlarının karşılanması meselesinde yeterli seviye yakalanamamıştır. Köylerin durumu özelinden daha geniş bir değerlendirmeye giden Uran'a göre, Türk idari, mali ve adli teşkilatı, yurdun tüm köşelerine “*layık olduğu derecede*” nüfuz edememiştir. Bu durumun yaşanmasının en büyük sebebi ise ekonomik nedenlerden kaynaklanmaktadır. Diğer sebepler arasında ise köylerin nüfusunun, bir kaymakamın ilgi ve alaka gönderebilmesini mümkün kılacak bir vaziyette değildir. Bu bağlamda Uran, köy nüfusunun fazlalığından bahsetmektedir. Uran, konuşmasının sonunda Eskişehir Milletvekili Emin Sazak'ın nüfus yazımı ile ilgili değerlendirmesine ayırmıştır. Buna göre, 1945 için ülke geneli bir nüfus sayımı planlaması yapılamamıştır. Ancak, sayımın yapılması meselesi elzemdir. Son yıllarda ise bir nüfus yazımı yapılmamıştır. Bunun en temel sebebi ise eski harfler meselesinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, eski harfleri bilmeyen bir nüfus memurunun görevini ifa ederken nüfus kütüklerini okuyamaması nüfus yazımının önündeki en büyük engellerden birisini teşkil etmektedir.⁵⁸

1946 tarihli Dâhiliye Vekâleti Bütçe görüşmeleri, TBMM'nin 20 Aralık 1945 tarihli oturumunda gerçekleştirilmiştir. Müzakerelerde ilk sözü Niyazi İsmet Gözcü almıştır. Gözcü'nün konuşmasında öne çıkan mesele ise İstanbul'un su sorunu olmuştur. Gözcü İstanbul'un su sıkıntısı çektiğinden bahisle eleştirilerini sıralamıştır.⁵⁹ Uran, bu eleştiriye iştirak ettiğini söyleyerek konuşmasına başlamıştır. Uran'a göre, özellikle 1945 senesi içerisinde baş gösteren kuraklıktan İstanbul ciddi bir şekilde etkilenmiştir. Kuraklıktan etkilenen sadece İstanbul değildir. Ankara'da bu durumdan etkilenen şehirler arasında yer almaktadır. Bu doğrultuda Ankara yaz aylarında ancak günün birkaç saatinde abonelerine su verebilir bir hale gelmiştir. Su meselesi ile tarihi bilgilere yer veren Uran'a göre, 1932'de su işleri yabancı şirketlerden satın alınmıştır. 1933'ten itibaren ise su işleri belediye işletmesi halinde yürütülmeye başlanmıştır. Bu iki dönem arasında bir kıyaslama yapılacak olunur ise şunlar söylenebilir. Yabancı şirketler 1932'de İstanbul'a senede 10.571.713 metre küp su dağıtımı yapmıştır. Bu miktar aylığa bölündüğünde 880.976 metreküp, günlük ise 29.865 metreküptür. Bu süreçte 1944 yılına gelindiğinde ise İstanbul'a verilen su miktarı senelik 21.419.410 metreküp, aylık 1.784.950 metreküp, günlük ise 59.498 metreküptür. Bu durum, belediyenin su işini uhdesine almasının ardından yabancı su şirketine göre şehre bir misli daha fazla su vermiş olduğu gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Öte yandan su işini belediye uhdesine almazdan evvel su abonman sayısı 18.192 iken, 1944'de bu rakam 28.759'a çıkmıştır. Çıkan bu neticeyi, İstanbul nüfusunun artmış olmasından ziyade İstanbulluların suya olan ihtiyacının artmasına bağlayan Uran, bu sonucun övünç kaynağı olması gerektiğini savunmuştur. Uran, İstanbul'un su ihtiyacı ile ilgili çalışmaların bununla kalmadığını ifade ederek, şehrin su ihtiyacının karşılanması adına Terkos Gölü ile ilgili çalışmaların başlatıldığının altını çizmiştir. Ancak bu çalışma ne belediyenin ne de sular idaresinin kendi bütçeleri ile yapılacak bir mesele olmadığı için konu ile ilgili yeni kaynak araştırmalarının yapıldığına dikkat çekmiştir.⁶⁰

⁵⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 7, C. 10, İ. 1, Elli Dokuzuncu İnikat (23.05.1944), s. 289.

⁵⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 7, C. 10, İ. 1, Elli Dokuzuncu İnikat (23.05.1945), s. 289; “İçişleri Bakanımızın Demeci”, *Ulus*, 24 Mayıs 1945, s.3.

⁵⁹ TBMM Tutanak Dergisi, Devre: 7, C. 20, İ. 3, On Beşinci İnikat (20.12.1945), s. 243.

⁶⁰ TBMM Tutanak Dergisi, Devre: 7, C. 20, İ. 3, On Beşinci İnikat (20.12.1945), s. 251; “İçişleri Bakanı Hilmi Uran'ın Demeci”, *Ulus*, 22 Aralık 1945, s. 2.

Nüfus yazımı konusuna da değinen Uran'a göre, bu mesele geç kalmış bir iş olarak değerlendirilmelidir. Nüfus sayımı işinin bu gün Türkiye'ye maliyeti 5,5 milyon TL'dir. Bütçe darlığı nedeniyle bu işe ivedi olarak başlanılamadığını vurgulayan Uran, kısa vadede bu meselenin hallinin mümkün olmadığını belirtmiştir. Öte yandan belediye başkanlarının seçilmiş kişilerden tesisi ile ilgili gelen önerilere katıldığını söyleyen Uran'a göre, bugün 73 belediye başkanı seçilmiş değil atanmış vaziyette görev ifa etmektedir. Buradan hareketle Uran, ilerleyen dönemlerde atanmış belediye başkanlarının yerini seçilmiş belediye başkanlarının alacağı müjdesini vermiştir. Bunun yanında emniyet teşkilatının görev sahalarının genişletilmesi ile ilgili de bilgi veren Uran'a göre, amaçlarının kaza merkezlerinin jandarmadan alınarak polise devredilmesinin sağlanmak olduğunu ifade etmiştir. 1944 itibari ile Türkiye'de 409 kaza bulunmaktadır. Ancak 409 kazanın ancak 190 küsurunda polis teşkilatı bulunmaktadır. Bunun en temel sebebi ise kadro yetersizliği ve tahsisat azlığıdır. Ancak bu durumu iyileştirmek adına çalışmaların devam ettiğini dile getirmiştir. Jandarma karakollarının sayıca azlığı yönündeki eleştirilere de cevap veren Uran, bu durumu kabul etmekle birlikte, bütçenin ancak bu kadar jandarma karakolu açmaya müsait olduğunu beyan etmiştir.⁶¹

2.4. Belediye Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Tasarısı Münasebetiyle Yapmış Olduğu Konuşma ve Belediye Seçimlerinde Yapıldığı İddia Edilen Yolsuzluk ile İlgili Uran'a Yöneltilen Sözlü Soru

TBMM'nin 29 Nisan 1946 tarihli oturumunda Belediye Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkındaki Kanun tasarısının müzakereleri yapılmıştır. Söz konusu müzakerede ilk sözü Dâhiliye Vekili Uran almıştır. Tasarı hakkında milletvekillerine bilgi veren Uran'a göre, ilgili düzenleme iki esasta değerlendirilmelidir. Bunlardan birincisi geçici ikincisi ise kalıcı esastır. Bu doğrultuda Eylül ayında yapılması planlanan Belediye seçimlerinin Mayıs ayına alınması geçici bir düzenlemeyi ihtiva etmektedir.⁶² Uran, bu doğrultuda seçimlerin erkene alınmasını şu gerekçe ile ifade etmiştir: *"Hükümetimiz, milletvekili seçimlerini bu günkü belediye heyetleri yerine yeniden seçilecek olan belediye heyetlerince yapılmasını daha demokratik ve bugünün ihtiyacına daha uygun telakki etmiştir."*⁶³ Uran, gerekçeyi arz ettikten sonra kanun üzerindeki yapılan düzenlemeleri TBMM genel kurulunda ifade etmiştir. Buna göre, mevcut seçim kanuna göre belediye seçimleri, 1 ya da 2 haftalık bir zaman dilimine uzatılabilmektedir. Yeni düzenleme ile belediye seçimlerinin 1 günde yapılması düzenlemesi getirilmiştir. Böyle bir düzenlemeye gidilmesinde ise vatandaş hukuku ve seçim emniyeti gözetilmesinin önemli bir payı vardır. Yine düzenleme ile seçim merkez kurulları ve seçim bürolarındaki seçim komisyonlarına herhangi bir yerde teşkilatı bulunan siyasi partilerin temsilci gönderme yetkisi kabul edilmiştir. Düzenlemede önemli bir kısma değinen Uran şu ifadelerle yer vermiştir:

*"Bugünkü kanunda vatandaşlar belediye seçimlerinde reylerini kullanırken rey pusulalarının altına imzalarını, hüviyetlerini koymak kanuni mecburiyeti altındadırlar. Biz bunu serbest ve gizli cereyan edecek bir seçim için mahzurlu telakki ettik ve bu mecburiyeti de kanundan kaldırdık. Vatandaşların orada verilecek pusulaya orada reylerini yazmaları mecburiyeti yerine, istediği yerde ve istediği kimseye reylerini yazdırarak bu vakıayı bir zarf içerisinde orada bulunan komisyon huzurunda sandığa atmalarını kabul ettik."*⁶⁴

Uran'a göre, seçimin hangi gün yapılacağı, hangi saatte başlayıp hangi saatte biteceği de düzenleme ile getirilen yenilikler arasında yer almaktadır. Uran konuşmasını yapılan tüm bu düzenlemelerin hepsi

⁶¹TBMM Tutanak Dergisi, Devre: 7, C. 20, İ. 3, On Beşinci İnikat (20.12.1945), s. 251; "İçişleri Bakanı Hilmi Uran'ın Demeci", *Ulus*, 22 Aralık 1945, s. 2.

⁶²"Belediye Seçimi", *Tanin*, 30 Nisan 1946, s. 1; "Kanun Kabul Edildi", *Vakit*, 30 Nisan 1946, s.1.

⁶³TBMM Tutanak Dergisi, Devre: 7, C. 22, İ. 3, Kırk Beşinci İnikat (29.04.1946), s. 215.

⁶⁴TBMM Tutanak Dergisi, Devre: 7, C. 22, İ. 3, Kırk Beşinci İnikat (29.04.1946), s. 215-216.

seçimlere emniyet vermek ve kanunun çehresini daha demokratik bir hale getirmek için yapıldığı şeklinde ifadeler ile neticelendirmiştir. Bu anlamda Uran, yapılan düzenlemenin kabulünü istirham ederek konuşmasını sonlandırmıştır.⁶⁵

Ancak Uran'ın savunduğu ve kabulü için milletvekillerinden istirhamda bulunduğu bu düzenlemeye Demokrat Parti'nin kurucuları arasında yer alan Adnan Menderes şiddetle karşı çıkmıştır. Menderes'in düzenlemeye karşı çıkmasının temel sebebi ülke genelinde DP'nin örgütlenmesi istenilen seviyeye erişmeden seçimlerin yapılmasına karar verilecek olmasının DP'ye zarar vermesi endişesinden ileri gelmektedir.⁶⁶ Bu bağlamda, yeni düzenlemenin demokratikleşmeden daha çok siyasi sebeplerle yapıldığını savunan Menderes şu ifadelerle yer vermiştir:

“Kanaatimiz odur ki, seçimlerin yapılması zamanında bir değişiklik olması mevzuubahis idi ise seçimleri ileriye almak değil bilâkis daha geriye hiç olmazsa kanunların tayin ettiği zamanlara bırakılması münasip olurdu. Arkadaşlar, bugün siyasi hayatımızın en önemli olayı, Cumhuriyet Halk Partisinden başka siyasi partilerin kurulmakta olmasıdır. Yani Türk milleti şu aylarda siyasi alanda gerçek bir teşkilatlanma devresi yaşamaktadır. Siyasi alanda bu bahsedilen teşkilatlanma gerçekleşmeden rey serbestliği ve milletler iradesi gereği gibi gerçekleşemez. Hâlbuki siyasi teşkilatlanmanın henüz, daha ilk aylarını yaşamaktayız. Seçimlerin böyle bir zamanda yapılmasını, yeni kurulmakta olan partilere birkaç ayın dahi esirgenmek istenmesi, millet iradesinin serbest tecellisini engelleyen bir karar olarak karşılamak mecburiyetindeyiz. Fakat bu, umumi efkârın gözünden kaçmayacaktır. Unutmamalıdır ki, seçimler milletin iradesini ve mukadderatını dört sene için bağlamaktadır.”⁶⁷

DP'nin diğer kurucuları arasında yer alan Refik Koraltan⁶⁸ ise düzenlemeyi milli vicdana, milli iradeye, millet hâkimiyetinin kayıtsız ve şartsız işleminde etkili ve büyük bir öneme sahip olarak niteleyerek eleştirilerin odağına konumlandırmıştır.⁶⁹ Ancak Uran, DP'li vekillerin değerlendirmelerine katılmadığını dile getirerek kanunun TBMM'den çıkması adına görüş bildirmiştir.⁷⁰ Tüm bunlar ışığında TBMM'de sert bir muhalefetle karşılaşan kanun düzenlemesi yapılan oylama neticesinde oy çokluğu ile kabul edilmiştir.⁷¹ Kanunun kabulünün ardından kanuna göre yapılacak olan işler kamuoyuna açıklanmıştır.⁷²

⁶⁵TBMM Tutanak Dergisi, Devre: 7, C. 22, İ. 3, Kirk Beşinci İnikat (29.04.1946), s. 216.

⁶⁶Serap Tabak, “1946 Belediye-Milletvekili Seçimleri ve Afyon'da Uygulanması”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 19/2, 2004, s. 100.

⁶⁷TBMM Tutanak Dergisi, Devre: 7, C. 22, İ. 3, Kirk Beşinci İnikat (29.04.1946), s. 216.

⁶⁸DP'lilerin teşkilatlanma süreçlerinde yurt içinde yapmış oldukları ziyaretler ve halk buluşmaları valiler aracılığı ile Dâhiliye Vekili Uran'a yazı ile bildirilmiştir. Bu bağlamda DP'li Koraltan'ın Samsun ziyareti, Samsun Valisi Ruknettin Nasuhioğlu tarafından 26 Haziran 1946 tarihinde bildirilmiştir. Yazının önem ihtiva eden bölümlerinden birisini de Koraltan'ın CHP'ye ve seçim tarihinin öne çekilmesi ile ilgili eleştirilerini Samsun halkı ile paylaştığı kısım oluşturmaktadır. Bu bağlamda Koraltan Samsun halkı ile konuşmasında şu ifadelerle yer vermiştir: “26 seneden beridir kurulmuş olan binanın temelleri çökmekte ve yıkılmakta olduğunu görüyorduk. Bunun üzerine Millet Meclisinde dört arkadaş her şeyi açık konuşmak istediğimizden bizleri Meclisten dışarı atmak istediler. Bunun üzerine cemiyetler kanununa dayanarak diğer devletlerde olduğu gibi Demokrat Partiyi kurmaya teşebbüs ettik. Evvelce bizi sert olarak karşılayanlar bugün mülayim yüzle karşılamışlardır. Bizler de Mustafa Kemal ve İnönü'nün tuttuğu yoldan gideceğiz. Onların abidelerine el sürdürmeyeceğiz. Harici düşmanlarımıza karşı bir damla kanımız kalana kadar hep birlikte müdafaa edeceğiz. Demokrat olan bir devletin ve milletin değişmez başkanı olamaz. Değişmesi lazım gelir. Son zamanlarda bazı gazeteciler Devlet Reisi İnönü'nün karşımızda duran Halk Partisinin lideri olduğunu söylediler. Hayır, arkadaşlar demokrat millet reisi hiçbir partinin lideri olamaz ve değildir. Cumhurbaşkanı milletin reisidir. Karşımızda buluna Halk Partisi son olarak bize bir hücumda daha bulundu. Bu da kanunla tespit edilmiş olan seçimleri bir kararla ileri aldılar. Milletvekili seçimlerinde bir dahaki sene bu hesapları soracağız. Bkz. Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer No: 2/13-8, Fihrist No: 8795.

⁶⁹TBMM Tutanak Dergisi, Devre: 7, C. 22, T. 3, Kirk Beşinci İnikat (29.04.1946), s. 222.

⁷⁰TBMM Tutanak Dergisi, Devre: 7, C. 22, T. 3, Kirk Beşinci İnikat (29.04.1946), s. 231-232.

⁷¹TBMM Tutanak Dergisi, Devre: 7, C. 22, T. 3, Kirk Beşinci İnikat (29.04.1946), s. 237.

⁷²“Kanun Yürürlüğe Girdi”, *Ulus*, 01.05.1946: 1

⁷³CHP, Belediye seçimlerinden bir gün önce 25 Mayıs 1946 tarihinde Haber Gazetesinde şu ifadelerle yer verilmiştir: “Yurttaş! 26 Mayıs 1946 Pazar Belediye seçimi gündür. CHP kurtarıcı ve yapıcıdır. Onun adaylarına oy verilince, halkın özlediği iyi işlerin başarılması sağlanır.” Bkz. “Yurttaş”, *Haber*, 25 Mayıs 1946, s.1.

Belediye Kanunun bazı maddelerinin tadilinin ardından seçimler 26 Mayıs 1946⁷³ tarihinde gerçekleştirilmiştir. Ancak seçimlerin ardından tartışmalar da bitmemiştir. Bu anlamda, TBMM'nin 31 Mayıs 1946 tarihli oturumunda Manisa Milletvekili (Yusuf) Hikmet Bayur belediye seçimlerinde yapıldığı ileri sürülen yolsuzluklar hakkında Dâhiliye Vekili Uran'a seçimlere serbest bir şekilde katılım olmaması ve oyların gizli verilmemesi ile alakalı olarak sözlü bir soru⁷⁴ yöneltmiştir.⁷⁵ Bayur'un sözlü sorusu üzerine Uran kürsüye gelerek açıklamalarda bulunmuştur. Uran'a göre, seçimler tüm yurttan 26 Mayıs'ta başlamış ve aynı gün sona ermiştir. Bu Türkiye'de ilk defa tatbik edilmiş bir seçim tarzıdır. Seçimler neticesinde 61 ilin 44'ünde vatandaşların seçime katılım oranı %64'tür.⁷⁶ Bu memnun olunacak bir neticedir. Türkiye'deki belediye seçimlerine katılım oranı ile bazı ülkelerin seçimlerinde halkın seçimlere katılım oranlarını kıyaslamaya yoluna giden Uran'a göre, İngiltere, Fransa ve Almanya'da bu oran % 60-75 bandında iken, Amerika Birleşik Devletleri'nde ise % 80 civarındadır. Bu durum ise Türk halkının oy verme sürecinde bir takım engellerle karşılaşmadığını göstermektedir. Ancak oy verme işlerinde özellikle büyük şehirlerde vatandaşların defterlerde isimlerini bulamamaktan mütevellit bir takım aksaklıkların yaşandığı da malumdur. Bu durum ise hükümete ders niteliğinde olmuştur. 26 Mayıs 1946 Belediye seçimlerinde CHP ile birlikte Demokrat Parti ve Milli Kalkınma Partisi de iştirak etmiştir. Şimdiye kadar seçim yolsuzluğu ile alakalı 54 şahsi müracaat olmuştur.⁷⁷ Bu müracaatların sadece 3 tanesini şahsi hukuklarının korunması yönünde şikâyetler oluştururken, diğerleri yalnız ihbar mahiyeti taşıyan müracaatlardır. Dâhiliye Vekâleti olarak bu müracaatlar derhal dikkate alınarak tahkikata başlanmıştır. Ayrıca partiler adına da 19 şikâyet alınmış ve bunlar da dikkate alınarak tahkikat başlatılmıştır.⁷⁸ TBMM açıklamalarının yanı sıra Uran belediye seçimlerinden bir gün sonra Cumhurbaşkanlığına göndermiş olduğu yazıda seçim güvenliği ile ilgili şu ifadelerle yer vermiştir: "Seçim işleri umumiyet itibariyle kanun çerçevesi içerisinde hadisesiz geçmiştir. Öteden beriden aldığımız şikâyetler ise daha ziyade bahane karakterindedir."⁷⁹

⁷⁴Hikmet Bayur'un sözlü sorusu: "1. Seçime iştirak serbest olmamıştır, çünkü: a) Seçimden bir gün önce polisler kapı kapı dolaşmış ve herkesin seçim yerine gitmesi lüzumunu bildirmişlerdir. b) Seçim günü saat 17 den itibaren birçok mahallelerde polis ve bekçiler; yine kapı, kapı henüz oy vermemiş olanlara uğramış ve sandık başına gitmeleri lüzumunu, ihtar etmişlerdir. Dolayısıyla seçime iştirak edenlerin sayısı ve nispeti bunu isteyerek yapanların sayısı ve nispetini değil şüphesiz böyleleriyle birlikte, herhangi işle meşgul olursa olsun Hükümet baskısına dayanmayanların veya buna cesaret edemeyenlerin sayı ve nispetini görmektedir. Bunun böylece ilâm her Türk aydınının Türk Ulusuna karşı borçlu olduğu açıklığın ve dürüstlüğü icabıdır. 2. Oylar gizli verilmemiştir ve dolayısıyla, eğer gerçek demokrasilerde oy vermek zayıfların ve her ne sebeple olursa olsun çekingenlerin iktidarı ellerinde tutanlar hakkında içlerinde sakladıkları duygu ve düşünceleri, kimse tarafından sezilmeden, bildirmeleri keyfiyeti ise, bu 26 Mayıs seçimlerinde kat' iyen gerçekleşmemiştir. Sebebi şudur: Seçim yerlerinde seçmenin oy kâğıtlarını zarfa koyduğu yer onun kimse tarafından görülemeyeceği bir yer değildi, dolayısıyla herkesin zarfın içine, orada hazır tutulan iktidar mevkiiinde bulunan partinin listesini mi yoksa daha önceden hazırladığı veya orada yazdığı bir üsteyi mi koyduğu görülmekte idi. Bu yüzden kimin iktidar partisinin listesini verip vermediği ve kimin bunda değişiklikler yaptığı anlaşılmakta idi. Esasen oy kâğıdını zarfa koyarken yalnız kalınacak oda veya bölmelerin bulunmaması ve bu zarflama işinin behemehâl öyle bir yerde yapılmasının mecburi olmaması şu sonuçları doğurur: a) iktidar mevkiiinde bulunan partinin listesinden başkasını atan derhal belli olur. b) Eğer zarflama işini kimsenin göremeyeceği bir yerde yapmak mecburi olmayıp ihtiyari olursa böyle bir yere girmek üşüyenler derhâl şüpheli sayılabilirler. 26 Mayıs seçiminde, hiç olmazsa birçok seçim yerinde, ne böyle yalnız kalınacak bir oda veya bölme vardır, ne de tabiatıyla zarflama işinin behemehâl kimsenin göremeyeceği bir yerde yapılması mecburiyetine dikkat' ediliyordu. Dolayısıyla bu seçimde iktidar mevkiiinde olan partinin muhaliflerinin aldıkları oylar, işbu muhalifleri gerçekten beğenen ve tutanların sayısını değil, her ne işle meşgul olursa olsun ve her ne durumda bulunursa bulunsun kendisinde Hükümete rağmen oyunu açıklamak cesaretini gösterenlerin sayısını göstermektedir. Özet olarak şunu diyorum; 26 Mayıs seçimi ne serbest ne de gizli oyla yapılmıştır. Bu sözlerim genel olaylara ve genel prensiplere dayanmaktadır. Ayrıca bazı yerlerde yapılmış olan baskı, tehdit ve yolsuzluklar üzerinde şimdilik durmayacağım Bu konuda Hükümetin düşüncelerini İçişleri Bakanından sorar ve sözlü karşılık dilerim. Bu vesile ile en derin saygılarımı sunarım." Bkz. *TBMM Tutanak Dergisi*, Devre: 7, C. 23, İ. 3, Elli Yedinci İnikat (31.05.1946), s. 239-240.

⁷⁵*TBMM Tutanak Dergisi*, Devre: 7, C. 23, İ. 3, Elli Yedinci İnikat (31.05.1946), s. 239.

⁷⁶Seçimlerle ilgili TBMM'de bu şekilde beyanat veren Uran, belediye seçimlerinden bir gün sonra 27 Mayıs 1946 tarihinde Cumhurbaşkanlığı Genel Kâtibi Kemal Gedeleş'e göndermiş olduğu yazıda il bazında seçimlere katılım oranlarını vermiştir. Buna göre Maraş %80, Erzincan %28, Çanakkale %48, Sivas %83, Erzurum %95, Siirt %48, Kars %94, İzmir %23, Aydın %52, İzmit %58, İstanbul %49, Diyarbakır %82, Malatya %68, Eskişehir %46, Giresun %70, Rize %63, Niğde %78. Bkz. Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer No: 2/13-12, Fihrist No: 9083-9.

⁷⁷Şahsi müracaatların yanında 3 Haziran 1946 tarihinde Belediye seçimleri ile ilgili şikâyetleri içeren ve Cumhurbaşkanlığı tarafından İçişleri Bakanlığına gönderilen yazı önem arz etmektedir. Yazıda belediye seçimlerinde idare makamları ve partice müdahalenin söz konusu olması ile alakalı olarak muhtelif yerlerden Cumhurbaşkanlığına gelen telgraflar listelenmiştir. Buna göre 25 şikâyet telgrafi söz konusudur. Bkz. Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer No: 2/9-26, Fihrist No: 4439-1; Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer No: 2/9-26, Fihrist No: 4439-2.

⁷⁸*TBMM Tutanak Dergisi*, Devre: 7, C. 23, İ. 3, Elli Yedinci İnikat (31.05.1946), s. 241.

⁷⁹Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer No: 2/13-12, Fihrist No: 9083-9.

Bu genel izahattan sonra Uran, Bayur'un sözlü sorusuna cevap vermiştir. Buna göre, seçimlerden önce polislerin kapı kapı dolaşarak herkesin seçim yerlerine gitmelerini istemesi doğru bir yaklaşım değildir. İşin doğrusu Ankara'daki evleri kapı kapı dolaşanlar belediye tarafından görevlendirilen muhtarlar ve bekçilerdir. Seçim bürolarının karışıklığı sebebiyle oy verme işinde zorlanan vatandaşlar bu yöntemle oylarını verebilmişlerdir. Uran, ikinci iddia olan Ankara'daki oyların gizli verilmemiş olduğu ile ilgili iddiaya da şu cevabı vermiştir:

“Arkadaşlar; biz, bu konuda, azami iyi niyetle, azami bir serbestiye imkân vermeğe çalıştık. Vatandaşın muayyen vasıfta bir pusulaya istediği isimleri, istediği yerde yazmaya veya istediği kimseye yazdırmaya veya partilerce bastırılmış herhangi bir listeyi kullanmağa yetkili olduğunu ve hatta matbu listeleri olduğu gibi kabul etmek mecburiyetinde olmayıp o pusuladan istediği isimi çizerek yerine istediği ismi yazabileceğini hem alâkalı makamlara tebliğ ettik; hem de defa, defa radyoda vatandaşların ıttılâna arz ettik. Bütün bunlar, bizim seçimlerde vatandaşın reyini istediği gibi kullanmasına imkân verebilmek gayretimizin sadık burhanlarıdır. Nitekim her yerde seçim bu dairede cereyan etmiş ve vatandaş reyini istediği kimselere, istediği gibi vermiştir.”⁸⁰

Uran son olarak seçim yerlerinde seçmenlerin ellerine verilen zarflarla birlikte gizli bir yere çekilmelerine imkân verilmediği iddiasını da yalanlamıştır. Özetle seçimlerin tam bir serbestlik ve sükûnet içerisinde geçtiğinin altını çizen Uran bu değerlendirme ile konuşmasını sonlandırmıştır.⁸¹

3. Hilmi Uran'ın Meclis Dışı Faaliyetleri

3.1. Tayin ve Atamalar

3.1.1. 1943 Tarihli Atamalar

Uran, Dâhiliye Vekilliği görevine getirilmesinin hemen ardından kendi kadrosunu kurmak adına önemli adımlar atmış ve bu noktada bazı tayinler gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, 17 Temmuz 1943 tarihinde Dâhiliye Vekâleti Özlük İşleri Umum Müdürlüğüne mülga memurlar Ali Seyfi Tülümen, yardımcılığına ise Selim İmece atanmıştır.⁸² Açık bulunan Dâhiliye Vekâleti Seferberlik Müdürlüğüne 29 Temmuz 1943 tarihinde, Harp Okulu Silah Fenni öğretmenliğinden Müstafî Topçu Binbaşı Muhlis Canitez tayin edilmiştir.⁸³ Yine, 7 Eylül 1943 tarihli kararname ile Kars Valisi Hüdaî Karataban Dâhiliye Vekâleti Vilayetler İdaresi Umum Müdürlüğüne, Çorum Valisi Muzaffer Akalın ise Dâhiliye Vekâleti Mahalli İdareler Umum Müdürlüğüne atanmıştır.⁸⁴ 31 Aralık 1943 tarihli kararname ile Balıkesir Valisi Hasan Faik Türel Dâhiliye Vekâleti müsteşarlığı görevine atanmıştır.⁸⁵

3.1.2. 1944 Tarihli Atamalar

7 Ocak 1944 tarihli kararname ile Dâhiliye Vekâleti Müsteşar yardımcılığı görevine ise Hasan Nafi

⁸⁰TBMM Tutanak Dergisi, Devre: 7, C. 23, İ. 3, Elli Yedinci İnikat (31.05.1946), s. 242.

⁸¹TBMM Tutanak Dergisi, Devre: 7, C. 23, İ. 3, Elli Yedinci İnikat (31.05.1946), s. 243.

⁸²BCA, 30.11.01.00.161.15.18

⁸³BCA, 30.11.01.00.162.17.11

⁸⁴BCA, 30.11.01.00.164.8.22

⁸⁵BCA, 30.11.01.00.164.8.22

Demirkaya atanmıştır.⁸⁶ 11 Ocak 1944 tarihli kararname ile Emniyet Genel Müdürlüğü 2. Şube Müdürü Hasan Topçu Polatlı Kaymakamlığına, Seyhan Vali Yardımcısı Cenap Nuh Aksu Dâhiliye Vekâleti Mahalli İdareler Umum Müdürlüğü Şube Müdürlüğüne, Karamürsel Kaymakamı Şakir Yalçın Torbalı Kaymakamlığına Torbalı Kaymakamı Fahrettin Başel ise Yıldızeli Kaymakamlığına atanmıştır.⁸⁷ 20 Ocak 1944 tarihli kararname ile Posof Kaymakamı Mahmut Gürlük Ardahan Kaymakamlığına, Ilgaz Kaymakamı Derviş Çiğiltepe Saimbeyli Kaymakamlığına, Boyabat Kaymakamı Nadir Tüzün Şebinkarahisar Kaymakamlığına, Alanya Kaymakamı Arif Oya Suruç Kaymakamlığına ve Kütahya mektupçusu Ramiz Saraç Dâhiliye Vekâleti Levazım Müdürlüğüne atanmıştır.⁸⁸ 3 Mayıs 1944 tarihine gelindiğinde ise kapsamlı bir tayin faaliyetinin yürütüldüğü görülmektedir. Bu doğrultuda Balıkesir İdare Heyeti azasından Raif Tek İstanbul Vali yardımcılığına, Ayvalık Kaymakamı Gafur Soylu Seyhan Vali yardımcılığına, Pınarbaşı Kaymakamı Bedrettin Sanin Kavak Kaymakamlığına, Emniyet Genel Müdürlüğü Basın ve Yayın Tetkik Uzmanı Cavit Kubalı Balıkesir İdare Heyeti azalığına, Dâhiliye Vekâleti Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü Şube Müdürü Emin Köksal İstanbul mektupçuluğuna, Tarsus Kaymakamı Rebii Karatekin Dâhiliye Vekâleti Mahalli İdareler Şube Müdürlüğüne atanmıştır. Gündoğmuş Kaymakamı Reşat Atlı ise vekâlet emrine alınmıştır.⁸⁹ Bakanlık emrine alınan bir diğer isim ise Dâhiliye Vekâleti Evrak Müdürü Ahmet Fehmi Öngel olmuştur. Öngel, 22 Haziran 1944 tarihli kararname ile vekâlet emrine alınmıştır.⁹⁰ 24 Temmuz 1944 tarihli kararname ile Dâhiliye Vekâleti Tetkik Heyeti Müşavirliğine Devlet Şurasında Başmuavin ve Cumhuriyet Savcısı Vecihi Tönük⁹¹, 29 Temmuz 1944 tarihli kararname ile Dâhiliye Vekâleti Tetkik Heyeti Müşavirliğine Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Dış Yayın Dairesi Müdürlüğü Mütercimi Abdülhalim Tevfik Alyot⁹², 5 Ağustos 1944 tarihli kararname ile Dâhiliye Vekâleti Neşriyat Müdürlüğüne Nihat Yalkut atanmıştır.⁹³

22 Ağustos 1944 tarihli kararname ile kapsamlı sayılabilecek bir atama işlemi gerçekleştirilmiştir. Buna göre, Develi Kaymakamı Mazlum Yegül Diyarbakır Vali Yardımcılığına, Söğüt Kaymakamı Yusuf Acar Dâhiliye Vekâleti Zat İşleri Umum Müdürlüğü İkinci Şube Müdürlüğüne, Genç Kaymakamı Faruk Beydeşman Kurtalan Kaymakamlığına, Kadirli Kaymakamı Zühtü Öner Hassa Kaymakamlığına atanmıştır. Aynı kararname ile Kastamonu mektupçusu Şeref Ayyıldız ve Siirt Mektupçusu Ramiz Batuk vekâlet emrine alınmıştır.⁹⁴ 31 Ağustos 1944 tarihli kararname ile ise Dâhiliye Vekâleti Vilayetler İdaresi Umum Müdürlüğüne, Emniyet Umum Müdürlüğü 8. Şube Müdürü Halil Olgaçay⁹⁵, 4 Eylül 1944 tarihli kararname ile Dâhiliye Vekâleti Tetkik Heyeti Müşavirliğine Mülkiye Müfettişi Sıddık Tümerkan⁹⁶, 18 Eylül 1944 tarihli kararname ile Dâhiliye Vekâleti Tetkik Heyeti Müşavirliğine Mülkiye Başmüfettişi Hayri Orhun, Mülkiye Başmüfettişliğine eski Urfa Valisi Hasip Koylan, Sivas İdare Heyeti azalığına İzmir İdare Heyeti Azası Hikmet Akman, İzmir İdare Heyeti azalığına Hakkâri Valisi Fuat Yurttaş tayin olunmuştur. Manisa İdare Heyeti Azasından Hikmet Soyman ise vekâlet emrine alınmıştır.⁹⁷ 21 Kasım 1944 tarihli kararname ile Dâhiliye Vekâleti Mülkiye Müfettişliğine Savur

⁸⁶BCA, 30.11.01.00.165.1.14

⁸⁷BCA, 30.11.01.00.165.2.5

⁸⁸BCA, 30.11.01.00.165.3.1

⁸⁹BCA, 30.11.01.00.167.13.5

⁹⁰BCA, 30.11.01.00.168.17.8

⁹¹BCA, 30.11.01.00.168.20.20

⁹²BCA, 30.11.01.00.169.21.5

⁹³BCA, 30.11.01.00.169.22.11

⁹⁴BCA, 30.11.01.00.169.23.19

⁹⁵BCA, 30.11.01.00.169.25.19

⁹⁶BCA, 30.11.01.00.170.26.5

⁹⁷BCA, 30.11.01.00.170.28.18

Kaymakamı Cemil Calın tayin edilmiştir.⁹⁸ 1944 yılının son ataması ise 25 Aralık 1944 tarihli kararname ile gerçekleşmiştir. Buna göre, Dâhiliye Vekâleti Tetkik Heyeti Başkanlığına Dâhiliye Vekâleti Müsteşar Yardımcısı Hakkı Haydar Berksun, Dâhiliye Vekâleti Müsteşar Muavinliğine ise Kars Valisi İhsan Aksoy atanmıştır.⁹⁹

3.1.3. 1945-1946 Tarihli Atamalar

12 Temmuz 1945 tarihli kararname ile Balıkesir Valisi Sabri Öney, Dâhiliye Vekâleti müsteşarlığına atanmıştır.¹⁰⁰ 29 Ocak 1946 tarihli kararname ile Bakanlık emrinde bulunan eski Gürün Kaymakamı Sadık Şavluğ Göksun Kaymakamlığına atanmıştır.¹⁰¹ 11 Şubat 1946 tarihli kararname ile Ağrı Valisi Hilmi Balcı Dâhiliye Vekâleti Vilayetler İdaresi Genel Müdürlüğüne tayin olmuştur.¹⁰² 20 Mart 1946 tarihli kararname ile kapsamlı bir tayin gerçekleştirilmiştir. Buna göre, Kırıkkale Kaymakamı İzzet Eraydın Dâhiliye Vekâleti Neşriyat Müdürlüğüne, Kozluk Kaymakamı Asım Sağıroğlu Kırıkkale Kaymakamlığına, Osmaniye Kaymakamı Hasan İlhan Ergin Sarıkamış Kaymakamlığına, Gerede Kaymakamı Fahir Tezgören Çemişkezek Kaymakamlığına, Buldan Kaymakamı Nurettin Hazar Derik Kaymakamlığına, Ayaş Kaymamı Fikret Tokat Yusufeli Kaymakamlığına, Kemaliye Kaymakamı Nuri Tanrıseven Pülümür Kaymakamlığına, Ayvalık Kaymakamı Ragıp Tartan Hilvan Kaymakamlığına, Kangal Kaymakamı Salih Tapkan Şavşat Kaymakamlığına, Karapınar Kaymakamı Azmi Berker İdil Kaymakamlığına, İncesu Kaymakamı Necdet Gümüşarda Kızıltepe Kaymakamlığına, Bolvadin Kaymakamı Şevket Güres Özalp Kaymakamlığına Karasu Kaymakamı Ramazan Dinç Çatak Kaymakamlığına ve son olarak Gülnar Kaymakamı Turgut Eğilmez Bozova Kaymakamlığına tayin olmuştur.¹⁰³ 18 ve 22 Şubat 1946 tarihli kararname ile de bazı kaymakamlıklar ve Emniyet Genel Müdürlüğü içerisinde atamalar gerçekleştirilmiştir.¹⁰⁴ Yine 26 Mart ve 17 Nisan 1946 tarihli kararnameler ile Elmalı, Ceyhan, Osmaniye, Of ve İslâhiye kaymakamlıklarına kaymakam atamaları gerçekleştirilmiştir.¹⁰⁵ 1946 yılının son ataması ise 9 Kasım 1946 tarihli kararname ile gerçekleştirilmiştir. Buna göre, Dâhiliye Vekâleti müsteşar yardımcısı İhsan Akseyun Dâhiliye Vekâleti müsteşarlığına, Gümüşhane Valisi Fuat Yurttaş Dâhiliye Vekâleti Müsteşar Yardımcılığına, Antalya Valisi Haluk Nihat Pepey Emniyet Genel Müdürlüğüne tayin olmuştur.¹⁰⁶ Öte yandan kaymakamlar arasında vekâlet emrine alınma çeşitli nedenlere bağlanmıştır. Bu nedenler arasında köy okullarının yapım meselesinin de yer aldığı görülmektedir. Bu bağlamda, Uran tarafından 25 Ekim 1945 tarihinde Cumhurbaşkanlığı Genel Katibi Kemal Gedeleş'e gönderilen yazıda bu mesele gündeme getirilmiştir. Buna göre, İnönü'nün radyoda okul yaptırma meselesi ile ilgili konuşmaları münasebetiyle tüm kaymakamlar okul inşaat işlerinde birbirleriyle rekabet eder hale gelmiştir. Ancak bu kaymakamlar arasında yalnız Konya/Bozkır kaymakamının zaaf gösterdiği tespit edilmiştir. Bu zaaf onun vekâlet emrine alınması ile sonuçlanmış ve yerine vekâleten Beyşehir Kaymakamı tayin olunmuştur.¹⁰⁷

⁹⁸BCA, 30.11.01.00.171.33.19

⁹⁹BCA, 30.11.01.00.172.37.10

¹⁰⁰BCA, 30.11.01.00.176.18.10

¹⁰¹BCA, 30.11.01.00.180.3.8

¹⁰²BCA, 30.11.01.00.180.4.16

¹⁰³BCA, 30.11.01.00.181.10.17

¹⁰⁴BCA, 30.11.01.00.180.5.6; BCA, 30.11.01.00.180.5.10; BCA, 30.11.01.00.180.5.11.

¹⁰⁵BCA, 30.11.01.00.182.11.13; BCA, 30.11.01.00.182.14.10

¹⁰⁶BCA, 30.11.01.00.187.39.4

¹⁰⁷Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer No: 2/13-1, Fihrist No: 8364

3.2. Yurt Temasları

3.2.1. 1943 Yılı Temasları

Uran Dâhiliye Vekilliği görevine gelmesinin ardından yurt çapında tetkik gezilerine ağırlık vermiştir. Bu bağlamda 5 Haziran 1943 tarihinde Ankara'dan İstanbul'a gelmiştir. Uran'ın İstanbul seyahatinin ana konusu ise İstanbul Valiliği ve Belediyesi ile temas sağlayarak Dâhiliye Vekâletini alakadar eden işler üzerinde incelemelerde bulunmaktır¹⁰⁸ Bu kapsamda Uran, İstanbul Valisi Lütfü Kırdar ve Emniyet Müdürü Haluk Pepeyi ile görüşme gerçekleştirmiştir.¹⁰⁹ İstanbul incelemelerini bitiren Uran 7 Haziran günü Ankara'ya dönmüştür.¹¹⁰ Ağustos ayında ise Uran, Ankara'da Jandarma Subay Okulunu bitiren öğrencilerin mezuniyet törenine iştirak etmiştir. Törende mezun öğrencilerin görevlerinin önem ve şerefinden bahseden Uran, konuşmasının ve mezuniyetin ardından düzenlenen diploma törenin ardından Jandarma Subay Okulundan ayrılmıştır.¹¹¹ 22 Eylül 1943 tarihinde Uran İstanbul'a gelmiştir.¹¹² İstanbul'da temaslarını tamamlayan Uran, 25 Eylül günü Yalova'ya hareket etmiştir.¹¹³ 4 Ekim günü tekrardan İstanbul'a gelen Uran, burada Vali ve Belediye Başkanı Lütfü Kırdar ile bir görüşme gerçekleştirmiş, çeşitli meseleler hakkında kendisinde bilgi almıştır.¹¹⁴ İstanbul'daki temaslarını tamamlayan Uran, 5 Ekim günü Ankara'ya dönmüştür.¹¹⁵ Uzun bir müddet Ankara'da kalan Uran, 21 Ekim günü Ankara'da bazı incelemelerde bulunmuştur. Bu bağlamda, Uran bahse konu tarihte beraberinde CHP Grup Başkanvekili ve Trabzon milletvekili Hasan Saka, Ankara Milletvekili Mümtaz Ökmen ve Ankara Valisi Nevzat Tandoğan ile birlikte Haymana ve Polatlı kazalarında incelemelerde bulunmuştur. Tetkikatın ana konusu bölge tarımı ve Haymana'nın bir kaplıca bölgesi olması projesine yönelik olmuştur.¹¹⁶ Uran, 5 Kasım günü İstanbul'a gitmek üzere Ankara'dan ayrılmış ve 5 Kasım günü İstanbul'a intikal etmiştir.¹¹⁷ Buradaki temaslarını tamamlayan Uran, 7 Ekim'de tekrardan Ankara'ya dönmüş, 8 Ekim'de ise tekrardan İstanbul'a gelmiştir.¹¹⁸

3.2.2. 1944 Yılı Temasları

İstanbul'un ardından uzun süre Ankara'da kalan Uran, Erzincan ve civarında incelemelerde bulunmak üzere bir süre burada kalmıştır. Buradaki incelemelerini tamamlayan Uran, 21 Ocak günü Ankara'ya dönmüştür.¹¹⁹ Uran'ın Dâhiliye Vekilliği döneminde sık sık meydana gelen deprem felaketleri nedeniyle ülkenin iç güvenliğinden sorumlu olması hasebiyle, tüm deprem bölgelerine bizzat giderek incelemelerde bulunmuş ve gerekli koordinasyonu sağlamıştır. Bolu merkezli depremi buna örnek olarak gösterilebilir. 1 Şubat 1944 tarihinde 7,4 şiddetinde meydana gelen bu deprem neticesinde Bolu'da 2.501 ölü, 1.815 yaralı, 2.212 yıkılan ev ve 4.284 ağır ve orta hasarlı ev tespiti yapılmıştır. Çankırı'da ise 1.314 ölü, 381 yaralı, 4.217 yıkılan ev ve 2.745

¹⁰⁸"Dâhiliye Vekili Bu Sabah Geldi", *Akşam*, 5 Haziran 1943, s. 1.

¹⁰⁹"Dâhiliye Vekili İstanbul'da", *Ulus*, 6 Haziran 1943, s.1; "Dâhiliye Vekili Şehrimizde", *Vakit*, 6 Haziran 1943, s.1.

¹¹⁰"Dün Şehrimize Dönen Vekiller", *Ulus*, 8 Haziran 1943, s.1.

¹¹¹"Genç Subaylarımıza Dün Törenle Diploma Verildi", *Ulus*, 7 Ağustos 1943, s. 1-2; "Jandarma Subayları", *Akşam*, 7 Ağustos 1943, s.2; "75 Jandarma Subayı", *Cumhuriyet*, 7 Ağustos 1943, s.1.

¹¹²"Dâhiliye Vekili İstanbul'da", *Ulus*, 23 Eylül 1943, s. 1; "Dâhiliye Vekili Şehrimizde", *Vakit*, 23 Eylül 1943, s. 3.

¹¹³"Dâhiliye Vekilimizin İstanbul'daki Tetkikleri", *Ulus*, 24 Eylül 1943, s. 1.

¹¹⁴"Dâhiliye Vekili Valiyi Ziyaret Etti", *Akşam*, 5 Ekim 1943, s.2; "Dâhiliye Vekilinin Tetkikleri", *Vakit*, 5 Ekim 1943, s. 3.

¹¹⁵"Dâhiliye Vekili Ankara'ya Gitti", *Akşam*, 6 Ekim 1943, s. 2.

¹¹⁶"Dâhiliye Vekilinin Tetkikleri", *Akşam*, 22 Ekim 1943, s. 2; "Dâhiliye Vekilinin Tetkikleri", *Tanin*, 22 Ekim 1943, s. 2.

¹¹⁷"Dâhiliye Vekili Gitti", *Ulus*, 6 Kasım 1943, s.1; "Dâhiliye Vekili Şehrimizde", *Vakit*, 7 Kasım 1943, s. 3.

¹¹⁸"Dâhiliye Vekili Gitti", *Akşam*, 8 Kasım 1943, s. 2; "Dâhiliye Vekili Geldi", *Ulus*, 9 Kasım 1943, s. 1.

¹¹⁹"Dâhiliye Vekili Döndü", *Ulus*, 22 Ocak 1944, s. 2.

ağır ve orta hasarlı yapı tespiti yapılmıştır. Zonguldak'ta 330 ölü, 371 yaralı, 1.072 yıkılan ev ve 640 ağır ve orta hasarlı ev tespiti yapılmıştır. Ankara'da ise 125 ölü, 158 yaralı, 1.450 yıkılan ev ve 2.722 ağır ve orta hasarlı yapı tespiti yapılmıştır. Depremi savaş yıllarına ve kış aylarına denk gelmesi ise imkânsızlıkları misli ile artırmıştır.¹²⁰ Depremi hemen ardından alınması gerekli tedbirler kapsamında çalışmalara başlayan Uran, kamuoyunu bilgilendirmek adına derhal bir beyanat yayınlamıştır. Beyanatta şu ifadelerle yer verilmiştir:

*"Şimdiye kadar gelen haberlere göre zelzelenin merkez üssü Gerede ve civarıdır. Cerköy, Boylu ve Kızılcahamam'da fazla tahribat vardır. En çok ölü ve yaralı Gerede'dedir. Buradaki insan kaybımız 100 ile 200 arasında tahmin edilmektedir. Hadise etrafında henüz daha sarıh malumat alınamamış, devamlı irtibat temin edilememiştir. Ankara'dan Milli Müdafaa Vekâleti, Sıhhat Vekâleti ve Kızılay derhal vakıa yerine yardım ekipleri göndermişlerdir"*¹²¹

Bu bağlamda deprem bölgelerini yerinde tetkik etmek isteyen Uran, 6 Şubat 1944 tarihinde Ankara'dan Bolu'ya hareket etmiştir.¹²² Uran özellikle depremin etkili olduğu Gerede, Düzce ve Yeniçağ bölgelerinde incelemelerde bulunmuştur.¹²³ İncelemelerde Uran, deprem bölgesindeki acil ihtiyaçlar için gerekli koordinasyonu sağlamıştır.¹²⁴

İncelemeler devam ederken Uran, kamuoyunu aydınlatmak adına 9 Şubat'ta tekrar bir beyanatta bulunmuştur. Beyanata göre, Düzce bölgesinde depremin etkisi diğer bölgelere nazaran daha az olmuştur. Ancak Gerede ve Bolu için bu değerlendirmeyi yapmak mümkün değildir. Bu bölgelerdeki binaların büyük bir kısmı ağır hasarlıdır. Bu nedenle bölge halkının tamamına yakını çadır ve barakalarda hayatlarını idame ettirmektedirler. Depremde hayatını kaybeden vatandaşların önemli bir kısmı ise kırsal kesimde yaşayanlardan oluşmaktadır. Bu doğrultuda köylerde bulunan ağır yaralı vatandaşlar peyderpey buralardan alınarak tedavileri için Ankara ve İstanbul'a nakledilmişlerdir. Uran, yapılan çalışmalar ile vatandaşların zayıyatı en az zararla atlatacaklarına olan inancını dile getirerek beyanatını sonlandırmıştır.¹²⁵ Tüm bunlar ışığında deprem bölgesinde gerekli koordinasyon, iş ve işlemleri tamamlayan Uran, 11 Şubat günü Ankara'ya dönmüştür.¹²⁶ 2 Haziran 1944 tarihinde ise Uran çeşitli incelemelerde bulunmak adına Kırşehir'e intikal etmiştir.¹²⁷ 25 Haziran günü Yozgat'a intikal eden Uran, Cumhurbaşkanı İnönü'nün Kırşehir'e bir ziyaret düzenleyeceğini öğrenmesinin ardından Riyaseticumhur Umumi Kâtibi Kemal Gedeleş'e göndermiş olduğu yazıda Yozgat ziyaretinin ardından Çorum'a da bir ziyaret düzenleyeceğini ve bu ziyaret sonunda Ankara'ya döneceğini, bu doğrultuda Cumhurbaşkanının kendisine yönelik bir talimatı olup olmadığını ve Cumhurbaşkanının ziyareti kapsamında kendisinin de Kırşehir'de bulunmasının lüzumunu ifade etmiştir. Bu da göstermektedir ki Uran, İnönü'nün yurt ziyaretlerini yakından takip etmekte ve kendisine yönelik bir talimatının olmasını beklemeden cumhurbaşkanına kendisini hatırlatmaktadır.¹²⁸ 28 Haziran'da Çorum'a giden Uran burada da incelemelerde bulunmuştur.¹²⁹ Çorum merkezin ardından Osmancık kazasına geçen Uran, Çorum valisi ile birlikte burada da incelemelerde bulunmuştur. Uran, Osmancık'ın genel durumu ile ilgili incelemelerde

¹²⁰Fatih Özçelik, "1944 Bolu-Gerede Depremi ve Sonuçları", *Akademik İncelemeler Dergisi*, 12/2, 2017, s. 112.

¹²¹"Dâhiliye Vekilimizin Beyanatı", *Vakit*, 2 Şubat 1944, s. 4.

¹²²"Dâhiliye Vekili Bolu'ya Gidiyor", *Akşam*, 6 Şubat 1944, s. 1.

¹²³"Dâhiliye Vekili Düzce'de", *Tanin*, 8 Şubat 1944, s. 1; "Dâhiliye Vekili Hilmi Uran Deprem Bölgesinde", *Ulus*, 8 Şubat 1944, s. 1.

¹²⁴"Dâhiliye Vekilimiz Tetkik ve Teftişlerine Devam Ediyor", *Ulus*, 9 Şubat 1944, s. 1.

¹²⁵"Dâhiliye Vekilinin Beyanatı", *Akşam*, 10 Şubat 1944, s.1; "Dâhiliye Vekilinin Beyanatı", *Tanin*, 10 Şubat 1944, s.1; "Deprem Bölgesini Dolaşan Dâhiliye Vekilimiz İtibalarını Anlatıyor", *Ulus*, 10 Şubat 1944, s.1.

¹²⁶"Zelzele Zayıyatı", *Akşam*, 12 Şubat 1944, s. 2.

¹²⁷"Dâhiliye Vekâleti Tetkik Seyahatine Çıktı", *Akşam*, 2 Haziran 1944, s. 2.

¹²⁸Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer No: 2/12-30, Fihrist No: 8618-2

¹²⁹"Dâhiliye Vekili Çorum'da", *Akşam*, 29 Haziran 1944, s. 2.

bulunmuş, halk ile temas ederek dilek ve ihtiyaçların tespitinin ardından tekrardan Çorum merkeze intikal etmiştir.¹³⁰ Buradaki temaslarının ardından Ankara'ya intikal eden Uran, 15 Eylül günü bayram tatili geçirmek üzere Yalova'ya intikal etmiştir.¹³¹

Uran, 10 Ekim günü ise Ayvalık'a gelmiştir.¹³² Uran'ın Ayvalık ziyaretinin ana sebebi ise burada yaşanan depremten kaynaklıdır. 10 Ekim'de Ayvalık'a intikal eden Uran, 11 Ekim günü buradaki incelemeleri ile alakalı AA'ya beyanata vermiştir. Beyanatta Uran şu ifadelerle yer vermiştir:

*"Pazar günü öğle vakti trenden iner inmez Vali Sabri Önev ile birlikte zelzele mıntıkasına hareket ettim. Edremit, Burhaniye, Ayvalık ve Ayvacık kasabaları ile yolumuz üzerine rastlayan köyleri dolaşarak Çanakkale'ye geçtim. Burhaniye'de Trakya Umumi Müfettişi Abidin Özmen ve vilayet hududunda Çanakkale Valisi Fehmi Vural'ı buldum. Tetkiklerimizi beraber yaptık. Sarsıntı, bu kazaların bilhassa sahil mıntıkalarında ehemmiyetli bina hasarına sebep olmuştur. Ayvalık kasabası ise büyük mikyasta harabeye maruz kalmıştır. Zaman zaman sarsıntı devam etmekte olduğundan halk, elan geceleri açıkta geçirmektedir. Her vakit olduğu gibi bu defa da, vazifedarları ordu ile el ele vererek vaktinde felaketzedelerin yardımına koşmuş bulundum. Kızılay'ın gönderdiği ilk parti çadır ile diğer malzeme ordu ve vali ile bizim Ayvalık'a vardığımız gün oraya yetişmişti. Diğer yardımlar da mahallerine gönderilmektedir. Bu ağır felaketten bu kazanın, 34 vatandaş kaybı ve 62 ağır yaralı ile kendini kurtarabilmiş olması büyük bir talihtir. Nafia Vekâleti tarafından yola çıkarılan fen heyeti, yıkılması veya tamir için bırakılması gereken binaları tespit edecek ve ordunun göndereceği bir istihkâm müfrezesi de bilhassa Ayvalık'ta tehlike arz eden binaları yıkmak hususunda yardımda bulunacaktır. Mahallerinde öğrendiğim ihtiyaçları Ankara'ya arz ettim. Ben de bu akşam şehrinizi terk ediyorum."*¹³³

Ayvalık'taki temaslarının ardından Uran, 12 Ekim'de Eskişehir'e intikal etmiştir. Burada incelemelerde bulunan Uran, kiremit fabrikaları, Sivrihisar Caddesi boyundaki atölyeleri incelemiş, daha sonra Odun Pazarı bölgesinde de incelemelerde bulunmuştur.¹³⁴ Eskişehir incelemelerinin ardından Uran 16 Ekim günü Malatya incelemelerinde bulunmak üzere bu şehre intikal etmiştir.¹³⁵ Buradaki incelemelerin ardından ise 17 Ekim günü Elazığ'a intikal etmiştir.¹³⁶ Uran'ın bir sonraki istikameti ise Siirt ve Mardin olmuştur.¹³⁷

3.2.3. 1945-1946 Yılı Temasları

27 Ekim 1945 tarihinde Uran'ın Nevşehir'e bir ziyaret düzenlediği görülmektedir. Uran, Nevşehir'de Arapsun ve Avanos bölgelerinde incelemelerde bulunmuştur.¹³⁸ Nevşehir'in ardından Niğde'ye intikal eden Uran, buradaki temaslarının ardından şu açıklamalarda bulunmuştur:

"Cuma gününden beridir Niğde'nin ve Niğde ilçelerinin samimi havasını yaşamaktayım. Bu gece Ankara'ya dönüyorum. İşlerimden fırsat bulup yaptığım bu küçük geziden büyük istifadeler temin ederek ve bilhassa halkımızın çalışmaları hakkında çok güzel intibalar edinerek dönmekteyim. Niğde merkezinde olduğu gibi Nevşehir ve Bor'da kurulmuş yeni halkevleri binaları ve bunların etrafında toplanarak inkılabımızı halk

¹³⁰"Dâhiliye Vekilimizin Osmancık'taki Tetkikleri", *Ulus*, 30 Haziran 1944, s.1; "Dâhiliye Vekilinin Yurt Tetkikleri", *Vakit*, 30 Haziran 1944, s.2.

¹³¹"Dâhiliye Vekili Yalova'da", *Tanin*, 16 Eylül 1944, s.2.

¹³²"Dâhiliye Vekili Ayvalık'ta", *Ulus*, 10 Ekim 1944, s.1.

¹³³"Ayvalık Zelzelesi", *Akşam*, 12 Ekim 1944, s. 2.

¹³⁴"Dâhiliye ve Ticaret Vekili Eskişehir'de", *Ulus*, 13 Ekim 1944, s. 1.

¹³⁵"Vekillerimizin Yurt İçindeki Tetkik Gezileri", *Ulus*, 17 Ekim 1944, s. 2.

¹³⁶"Dâhiliye Vekili Elazığ'da", *Vakit*, 18 Ekim 1944, s. 2.

¹³⁷"Vekillerimizin Yurt İçi Tetkik Gezileri", *Ulus*, 23 Ekim 1944, s. 1.

¹³⁸"İçişleri Bakanı", *Akşam*, 28 Nisan 1945, s. 2.

kitlelerine yaymayı ödev olarak üzerine almış olan kuvvetli bir gençlik buldum. Ziyaretine fırsat bulduğum Ürgüp Halkevinin aynı yol üzerine ve çok titiz bir çalışma havası içerisinde gördüm. Bu bölgenin uyanıklığını köylerine kadar yayılmış gördüm ve iftihar ettim. Buralarda her köy yeni okullarla yeni halk odaları ve yeni öğretmen evleri ile bezeniyor. Yolumun üzerindeki köylülerle kısa da olsa zevkle dertleşmeler yaptım. Umumiyetle halk dertsiz, ıstırapsız ve halinden memnundur. Bununla beraber duydukları yeni yeni ihtiyaçlarla muttasıl istiyorlar ve daima her şeyin daha iyisini daha yenisini istiyorlar.”¹³⁹

Açıklamalarının ardından Uran, Ankara'ya dönmüştür.¹⁴⁰ Uran, 1 Temmuz 1945 tarihinde ise kaplıcaları ile meşhur olan Afyonkarahisar'a bir tetkik ziyareti düzenlemiştir. Ziyaret kapsamında Afyonkarahisar maden suyunun Gazlıgöl'deki kaynağına giderek incelemelerde bulunmuştur.¹⁴¹

4 Ağustos 1945 tarihinde, Jandarma Subay Okulu'nu bitiren subaylar ile Gedikli Erbaş Okulu'nu bitiren gedikli erbaşların mezuniyet törenine katılmıştır. Burada bir konuşma gerçekleştiren Uran'a göre, Jandarma Subay Okulu 1945 senesi içerisinde 54 mezun vermiştir. Okulun açılmasından bu yana diplomasını vermiş olduğu toplam subay sayısı ise 574'tür. Aynı okul 1945 senesi içerisinde 90 gedikli erbaş mezunu vermiştir. Gedikli erbaşların toplam mezun sayısı ise 1.707 olarak kayıtlara geçmiştir. Jandarma Meslek Okullarına her geçen gün talebin arttığını ifade eden Uran'a göre, 1945 Ekim ayı içerisinde açılacak olan Gedikli Hazırlama Ortaokuluna birinci sınıf için 223, ikinci sınıf için 84, üçüncü sınıf için 76 adet talep alınmıştır. Bu sayısal bilgilerin ardından Uran, mezuniyet münasebetiyle ülkenin huzur ve emniyeti hakkında ana hatları ile şu bilgileri vermiştir:

“Senelerden beri bir memleketin huzur ve emniyetini devamlı bir istikrar içinde tutabilmek bakımından en az elverişli şartlar içinde gün geçirmekte olmamıza rağmen yurdumuzun emniyet ve asayiş durumu üzerinde söz söylemek icap ettikçe ondan, hatta her sene daha biraz kuvvetli, her sene daha biraz emniyetli olarak ancak güvenlikle, memnunlukla ve zevkle bahsediyoruz. Çünkü valilerimiz, çünkü jandarma ve polis kuvvetleri âmirlerimiz için seneler var ki, emniyet ve asayiş mevzuunda bir şekavet, bir soygun, bir gasp hâdisesi, nadir rastlanır bir meşgale halini almış bulunuyor ve bu nadir hâdiseler suçluları da en kısa bir zaman içinde tutulup adalete hesap vermeye kendileri mecbur edilebiliyor. Aziz misafirlerimiz; eğer bu; öğünülecek bir başarı ise bu başarıyı teininde jandarma ve polis kuvvetlerimizin başında bulunan küçük, büyük her âmirle gene küçük, büyük her idare âmirinden tâ devriye erine ve gece nöbeti yapan polis memuruna kadar, halkımızın huzur ve emniyeti ödevini omuzlarında taşıyan, tekmil arkadaşlarımızın ayrı değerli hissesi vardır: Müsaade buyurunuz da arkadaşlarıma huzurunuzda zevkle teşekkür edeyim.”¹⁴²

Ankara'daki temaslarını tamamlayan Uran, 22 Ağustos günü İstanbul'a gelmiştir.¹⁴³ Uran, 1945'in son ziyaretini Kars'a düzenlemiştir. Bu bağlamda 26 Aralık 1945 tarihinde Kars'a giden Uran, Kars ziyaretindeki izlenimlerini 27 Aralık 1945 tarihinde Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğine göndermiş olduğu yazı ile bildirmiştir. Yazıda şu ifadelerle yer vermiştir:

“Dün Belediye dairesinde Kars'ın ileri gelenleri ile bir konuşma yaptım. Akşam halkevinde bir aile toplantısında bulunduk. Orda milli şefimize ve hükümetimize bağlılık gösterenlere şahit oldum. Kars'ın oyunlarını seyrettim. Halk neşe içindedir. Bugün Cilavuz Köy Enstitüsünü görmeye gideceğim ve akşam Kars'a döneceğim.”¹⁴⁴

¹³⁹“İçişleri Bakanının Niğde'de Demeci”, Tanin, 1 Mayıs 1945, s. 2.

¹⁴⁰“İçişleri Bakanı Niğde'den Dün İlimize Döndü”, Ulus, 1 Mayıs 1945, s. 2.

¹⁴¹“İçişleri Bakanı Afyon'da”, Akşam, 2 Temmuz 1945, s. 3.

¹⁴²“İçişleri Bakanımızın Nutku”, Ulus, 5 Ağustos 1945, s. 1-5; Polis teşkilatından övgüyle bahseden Uran, teşkilattaki aksaklıklara müdahale etmeyi de ihmal etmemiştir. Bu bağlamda Uran'ın Dâhiliye Vekilliği süresince polis tarafından vatandaşa işkence edildiği iddiaları ile ilgili hakikatin ortaya çıkarılması adına tahkikat yaptırdığı bilinmektedir. Bkz. Hilmi Uran, *Meşrutiyet...*, s. 322.

¹⁴³“İçişleri Bakanı İstanbul'da”, Ulus, 23 Ağustos 1945, s.1.

Bu süreç içerisinde Uran, 1946 yılının ilk yurt içi ziyaretini doğu vilayetlerine gerçekleştirmiştir. Bu kapsamda Erzurum ve Erzincan ve çevresine bir tetkik ziyareti düzenleyen Uran, bu ziyaretleri kapsamında Sivas'ta bulunduğu süre zarfı içerisinde değerlendirmede bulunmuştur. Uran, değerlendirmesinde şu ifadelerle yer vermiştir:

“Bütçenin TBMM’de kabulünü müteakip Ankara’dan ayrılmak fırsatını buldum. Şark illerimizin mahalli ve idari ihtiyaçlarını yakından görmek için Kars’a kadar gittim. Dönüşte Erzurum ve Erzincan’da tetkikler yaparak bugün buraya geldim. Umumi mahiyette her yerde esaslı kalkınma hareketleri gördüm. Her yerde yeni ihtiyaçların devamlı ve mesut tazyikleri ile bu ihtiyaçları karşılama hamlelerini karşı karşıya buldum.”¹⁴⁵

Doğu tetkiklerinin ardından Uran 12 Ocak’ta Hatay’a hareket etmiştir.¹⁴⁶ Uran, Hatay ziyareti kapsamında Hatay Belediyesi tarafından onuruna verilen yemeğe iştirak etmiş, Harbiye bucağına giderek burada incelemelerde bulunmuş ve halkın taleplerini dinlemiş, daha sonra sırası ile Cumhuriyet Savcılığı, kız ve erkek sanat okulları, ticaret ve jandarma okulları ile belediyeye ziyaretler gerçekleştirmiştir.¹⁴⁷ 17 Ocak’ta Osmaniye’ye geçen Uran, burada içme suyu temel atma törenine iştirak etmiştir.¹⁴⁸ 20 Ocak günü ise Uran Mersin’e intikal etmiştir.¹⁴⁹ Mersin seyahati kapsamına Tarsus’a uğrayarak burada incelemelerde bulunan Uran, AA’ya incelemeleri ile ilgili beyanat vermiştir. Uran beyanatta şu ifadelerle yer vermiştir:

“Güzel ve şirin Mersin’i bugün terk ediyor ve Ankara’ya dönüyorum. Bu bölgede Hatay’dan Silifke’ye kadar günlerce yapmış olduğum tetkiklerde gördüklerim hep ferahlık ve atıye güven veren şeyler oldu. Bölgede açılan Teknik Bahçıvanlık Okulu bunlardan biridir. Seyhan ve Berdan regülatörlerine ilaveten on bin hektarlık bir toprağa yeni bir feyiz vadeden Göksu regülatörü bunlardan biridir. Senelerden beri devam eden tecrübelerden müspet neticeler alındığını memnuniyetle öğrendiğim şeker kamışı konusu bunlardan biridir. Binden fazla köylü çocuğunu yetiştirmekte ve bunların yüzlercesini her sene köylerimize yollamakta olan Düziçi (Köy) Enstitüsü bunlardan biridir ve bölgede gördüğüm yeniliklerdendir. Bütün bu milyonluk tesislerin ortaya atılması gayretine görülüyor ki geçirdiğimiz darlık seneleri engel olamamıştır. Sıkıntı yok değildir. Fakat bu darlıktan gelmiş bir sıkıntı değildir bolluktan ve varlıktan gelmiş bir sıkıntıdır. Vaktiyle halka herhangi bir ihtiyacı duyurmaya çalışırdık. Bu gün duyulan ihtiyacı tatmin peşinde koşuyoruz ve yetişemediğimiz sahalarda sizi sıkığınızı görüyoruz. Mersin’de halk hükümetle el ele vererek tabiatın ve iklimin müstesna güzelliklerini medeni tesislerde ikmal etmeye durmadan çalışıyor ve Mersin güzel bir turist şehri olmanın mesut yolcusu görünüyor. İçişleri Bakanlığının asıl konusu olan emniyet ve asayiş meselesine gelince bütün bölgede böyle bir konunun ne bize, ne de halka verdiği küçük bir üzüntüye rastlamadım.”¹⁵⁰

3.3. CHP Meclis Grubu Toplantıları ve CHP’nin IV. Büyük Kurultayı

Siyasi partilerin Meclis gurup toplantıları yapması demokratik temayülün bir sonucu olarak nitelendirilmelidir. Bu bağlamda, siyasi partilerin grup toplantısı yapmalarındaki asıl gaye yasama faaliyetleri ile ilgili meselelerin tartışmaya açılması, milletvekillerinin TBMM Genel Kurulunda açık bir şekilde söyleyemediği ya da söylemekte çekince yaşadığı belli başı konulardaki düşüncelerini “kapalı kapılar

¹⁴⁴Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer No: 2/12-25, Fihrist No: 890-1

¹⁴⁵Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer No: 2-12/35, Fihrist No: 890-3; “İçişleri Bakanının Doğu Tetkikleri”, *Vakit*, 2 Ocak 1946, s. 1-4.

¹⁴⁶“İçişleri Bakanı Hatay’da”, *Akşam*, 14 Ocak 1946, s. 1.

¹⁴⁷“İçişleri Bakanının Dükkü İncelemeleri”, *Ulus*, 16 Ocak 1946, s. 2.

¹⁴⁸“İçişleri Bakanı Osmaniye’de”, *Ulus*, 18 Ocak 1946, s. 1.

¹⁴⁹Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer No: 2/13-12, Fihrist No: 9075-14; “İçişleri Bakanı Mersin’de”, *Akşam*, 21 Ocak 1946, s.2.

¹⁵⁰“İçişleri Bakanı Tarsus Yolu ile Ankara’ya Dönüyor”, *Akşam*, 24 Ocak 1946, s. 2.

arasında rahatça söyleyebildiği” bir ortamda kendilerini ifade edebilme düşüncesine dayanmaktadır. Bunun yanında siyasi parti grupları milletvekillerini yasama faaliyetleri içerisinde sevk ve idare etmekte, grup genel kurullarında da bağlayıcı kararlar alınabilmekte ve bu kararlara uyulması beklenilmektedir.¹⁵¹ Bu bağlamda, Uran’ın söz aldığı grup toplantılarına 14 Eylül 1943 tarihinde CHP Meclis Grubu Umumi Heyeti Başkan Vekili ve Balıkesir Milletvekili Kazım Özalp başkanlığındaki toplantı örnek olarak verilebilir. Toplantıda ilk sözü alan Başvekil Şükrü Saraçoğlu, savaş döneminin meydana getirdiği hayat pahalılığı nedeniyle memurların sıkıntı çekmesinin önüne geçilmesi adına kış ayı girmeden memurlara birer aylık yardımın düşünüldüğünü ifade etmiştir. Yine savaş dönemi koşulları ile ilgili söz alan Dâhiliye Vekili Uran ise Akdeniz adalarında bir kaynaşma başladığını ve bu nedenle Türk adalarına ilticaların söz konusu olduğunu beyan ederek umumi heyeti bilgilendirmiştir.¹⁵² 21 Aralık 1943 tarihinde toplanan CHP Meclis Grubu toplantısına Dâhiliye Vekili Uran da katılmıştır. Toplantıda İstanbul Milletvekili General Kazım Karabekir, Ankara’daki otobüslerin yetersizliği nedeniyle çekilen zorlukları ve okul çocuklarının okula gidip gelmeleri konusundaki kolaylıkların temini noktasında Uran’a soru yöneltmiştir. Bu soru üzerine Uran, şehir içi ulaşım konusunda yeni otobüslerinin getirilmesine belediyelerce teşebbüs edildiğini, bunların sonucu beklenmekle beraber halkın ulaşım ihtiyaçlarının sağlıklı temini için tedbirlerin düşünüldüğünün altını çizmiştir.¹⁵³ 14 Haziran 1944 tarihinde ise CHP Meclis Grubu Umumi Heyeti toplantısında kürsüye gelen Uran, Dâhiliye Vekâletini ilgilendiren konularda bir konuşma gerçekleştirmiştir.¹⁵⁴ 14 Aralık günü toplanan CHP Parti Meclis Grubunda Uran, dâhili meseleler ile ilgili izahatta bulunmuştur.¹⁵⁵ 20 Mart 1945 tarihli toplanan CHP Parti Grubu toplantısında şehir kulüpleri meselesi gündeme gelmiştir. Konu ile ilgili söz alan Uran, İstanbul’da bulunan şehir kulüplerinin kuruluşlarına, miktarlarına ve bu günkü durumlarına yönelik açıklamalarda bulunmuştur.¹⁵⁶

Nisan 1945’te yapılan CHP Grup toplantısında Dâhili işlerin görüşüldüğü kısımda Yozgat Milletvekili Yusuf Duygu Karslıoğlu düğünlerde israfın önlenmesine dair kanunun¹⁵⁷ uygulanıp uygulanmadığı ile ilgili Uran’a sözlü bir soru yöneltmiştir. Uran toplantı esnasında bu konudaki düşüncelerini genel müfettişler ve valilerle yapacağı değerlendirmenin ardından beyan edeceğini bildirmiştir. Uran’ın bu konu hakkındaki değerlendirmelerine 19 Nisan 1945 tarihinde TBMM Müstakil Grup Başkanlığına sunulan rapordan ulaşılabilmektedir. Rapora göre, düğünlerde köçek oynatılması ve düğünlerin bir günden fazla sürmesi gibi uygulamalar bu günkü ekonomik şartların baskısı altında zaten terk edilmiş durumdadır. Bu nedenle kanun hiçbir zorluğa gerek kalmaksızın kendiliğinden işlemektedir. Ayrıca, evlilik sürecinde tarafların başlık parası adı altında kazanç sağlaması meselesi ara sıra işitilmekte ise de bu durumun iki taraf arasında gizli bir surette cereyan etmesinden ve davacısının bulunmamasından dolayı meydana çıkarılmasına imkân bulunmamaktadır. Buradan hareketle Uran’a göre genel müfettişler ve valilerin değerlendirmelerine göre bahse konu kanunun yürürlükten kaldırılması gerekmektedir. Raporda bunun gerekçesi şu şekilde açıklanmıştır:

“Türk milleti için lüzumsuz bir tehdit, hayatta bir defa yapılan ve halkımızın neşe kaynağı olan düğünlerdeki zararsız gelenekleri sıkıştırmaktan başka bir mana ifade etmeyen ve şimdiye kadar da layığı ile uygulanmayan ve bundan sonra da uygulanacağına ihtimal verilmeyen, müeyyidesi az ve müphem olan bu kanunun yürür-

¹⁵¹Ramazan Doğanay, (2009), *Siyasi Partilerin TBMM Grupları ve Bu Grupların Parlamento Çalışmalarındaki Rolü*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2009, s. 72-73.

¹⁵²“Parti Grubunun Dünkü Toplantısında”, *Vakit*, 15 Eylül 1943, s. 1; “CHP Meclis Grubu Umumi Heyeti Hükümetin Bu Kararını Alkışlarla Tasvip Etti”, *Ulus*, 15 Eylül 1943, s. 1.

¹⁵³“Parti Grubunda”, *Akşam*, 22 Aralık 1943, s. 2; “CHP Meclis Grubunun Dün Yaptığı Toplantıda”, *Ulus*, 22 Aralık 1943, s.1.

¹⁵⁴“CHP Meclis Grubunda”, *Ulus*, 14 Haziran 1944, s. 1.

¹⁵⁵“Parti Meclis Grubu Dün Toplandı”, *Akşam*, 14 Aralık 1944, s. 2; “Parti Müstakil Grubu Toplandı”, *Tanin*, 14 Aralık 1944, s.1.

¹⁵⁶“Parti Grubunda”, *Akşam*, 21 Mart 1945, s.3.

¹⁵⁷Düğünlerde Men’i İsrifat Kanunu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Feyza Kurnaz Şahin, “İlk TBMM’nin Tasarruf Tedbirlerine Bir Örnek: Düğünlerde Men’i İsrifat Kanunu ve Kamuoyundaki Yansımaları”, *Atatürk Dergisi*, 2/1, 2013, s. 25-55

lükten kaldırılması ve bunların kanun yolu ile değil sosyal kurumların ve bilhassa halk evleri ve odalarının irşatları ile istenilen amaca ulaşmanın daha kolay ve yerinde olacağı değerlendirilmektedir.”¹⁵⁸

En az grup toplantıları kadar önemli olan bir diğer husus ise parti kongreleri ya da kurultaylarıdır. Bu kongre ve kurultaylarda genel başkanın belirlenmesi dâhil partiler için hayati öneme sahip kararlar alınabilmektedir. Bu doğrultuda CHP Kurultayları tarihsel süreçte parti için önem arz eden başlıca konular arasında gelmektedir. Uran'ın Dâhiliye Vekilliğinin ardından düzenlenen ilk CHP Kurultayı, 8 Haziran 1943 tarihinde VI. Büyük Kurultay adı ile düzenlemiştir. Kurultayın Dâhiliye Vekâletini ilgilendiren kısmını ise yurdun çeşitli kesimlerinden gelen dilek ve temennilerin Dilek Encümeni aracılığı ile Kurultayda görüşülmesi oluşturmaktadır. Konuya Dâhiliye Vekâleti özelinde değinmeden evvel dilek sistemi hakkında ana hatları ile bilgi vermek yerinde olacaktır. Tek Parti Dönemi CHP'de gerçekleştirilen uygulamalardan birisini dilek sistemi teşkil etmiştir. Buna göre, vatandaşların sorun ve sıkıntıları ile ilgili dile getirdikleri dilek ve istekler CHP Parti Genel Merkezinde toplanmaktadır. Daha sonra, CHP Umumi İdare Heyeti tarafından kurultaydan önce memleketin muhtelif mıntıkalarından gelen bu istek ve dilekler ilgili Bakanlıklarına kategorilerine göre tasnif edilmektedir. Tasnifi tamamlanan bahse konu dilek ve istekler Büyük Kurultay'da oluşturulan Dilek Encümeni'ne¹⁵⁹ sunulmakta daha sonra bunlar görüşülerek karara bağlanmaktadır¹⁶⁰

Bu bağlamda CHP'nin VI. Büyük Kurultayı'nda Dilek Encümeni çalışmalar ile ilgili toplantılarını gece geç vakte kadar devam ettirmiştir. Bu kapsamda Dilek Encümeni Raif Karadeniz başkanlığında çalışmalarını sürdürmüştür. Çalışmalar neticesinde ilgili bakanlıklardan izahat alınmış bu doğrultuda Dâhiliye Vekili Uran da izahatta bulunmuştur. Dilek Encümenine Dâhiliye Vekâleti ile ilgili gelen istekler arasında nüfus memurluğu kadrolarının arttırılması konusu örnek olarak verilebilir. Bu talep ile ilgili açıklamada bulunan Uran'a göre, Türkiye'de bulunan 916 nahiye den 238'inde nüfus teşkilatı bulunmaktadır. Geriye kalan bölgelerde de nüfus teşkilatının arttırılmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir. Uran'a gelen taleplerin diğerini ise Afyon/Şuhut, Denizli/Karaman, Samsun/Alaçam, Tokat/Turhal, Yozgat/Yerköy ve Hacıköy, Zonguldak/Çaycuma, Niğde/Çamardı ve Çankırı/Şabanözü nahiyelerinin kazaya dönüştürülmesi oluşturmaktadır. Uran bu talebe karşılık, adı geçen yerlerin bazılarının taleplerinin yerine getirildiğini, diğer kısmı üzerinde ise halen çalışmaların devam ettiği bilgisini vermiştir. Uran ve teşkilatını ilgilendiren diğer konular ise Arhavi, Yalvaç, Bayındır, Gediz, Kelkit, Acıpayam kazalarında polis teşkilatının kurulması, bazı kaza, nahiye ve köy isimlerinin değiştirilmesi, muhtar ve ihtiyar heyeti seçimlerinin her iki yılda bir yenilenmesi ve sinemalarda yabancı dille yapılan reklamların yasak edilmesi ile alakalı olarak gündeme getirilmiştir. Uran, polis teşkilatı istenilen yerlerle alakalı ödenek meselesini gündeme getirerek ödenek sağlandığı takdirde polis teşkilatının ihtiyaç olan bölgelere kurulacağını belirtmiştir. Bazı köy isimlerinin değiştirilmesini ise uygun bulmadığını dile getirmiştir. Son olarak muhtar ve ihtiyar heyetleri seçimlerinin ise diğer seçimlerle eşdeğer bir zamanda yapılması gerekliliğini ifade ederek konuşmasını sonlandırmıştır.¹⁶¹ Uran'ın Dâhiliye Vekilliği görevi süresince CHP bir diğer kurultay olan 2. Olağanüstü Kurultayını 10 Mayıs 1946 tarihinde gerçekleştirmiştir.¹⁶²

¹⁵⁸BCA, 490.01.00.00.267.1063.2

¹⁵⁹CHP, V. Büyük Kurultayı Dilek Encümen Raporu için bkz. *CHP, V. Büyük Kurultayı Dilek Encümeni Raporu*, Ankara, 29.05.1939, s. 1-27.

¹⁶⁰Sevda Mutlu, “Tek Parti Döneminde Parti Devlet Bütünleşmesine Bir Örnek: Dilek Sistemi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XXIX/86, 2013, s. 55; Necdet Aysal, “Tek Parti Döneminde Cumhuriyet Halk Partisi Dördüncü Büyük Kurultayı (9-16 Mayıs 1935)”, *History Studies*, 9/1, 2017, s. 30.

¹⁶¹“Büyük Kurultayın Dünkü Çalışmaları”, *Ulus*, 10 Haziran 1943, s. 1, 3.

¹⁶²Yılmaz Gülcen, *Cumhuriyet Halk Partisi (1923-1946)*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1999, s. 240.

3.4. Bulaşıcı Hastalıklar Meselesi

Bulaşıcı hastalıklar tarihin çeşitli devrelerinde devletleri ve milletleri tehdit eden en önemli tehlikeler arasında yer almaktadır. Bu hastalıklar özellikle savaş dönemleri ve kıtlık zamanları gibi zor dönemlerde ortaya çıkarak canlılara büyük oranda zarar vermişlerdir. Bu durum Türk toplumu için de geçerli olmuş ve Türk Devletlerine ciddi anlamda zarar vermiştir. Bu doğrultuda yakın tarih dönemlerine bakıldığında tıbbın yetersiz kaldığı durumlarda bulaşıcı hastalıkların halen ciddi bir tehdit unsuru olarak varlığını koruduğu görülmektedir. Bulaşıcı hastalıklar arasında tifüs ise ayrı bir öneme sahiptir. Lekeli humma¹⁶³ olarak bilinen tifüs hastalığı, yüzyıllar boyunca insanlığı etkisi altına almış ve büyük ölümlere neden olan bir hastalık olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁶⁴ Tifüs insanlara bitler vasıtası ile bulaşan özellikle savaş ve kıtlık dönemlerinde etkinliği söz konusu olan ateşli bir hastalıktır. Hastalarda yüksek ateşe neden olan bu hastalık ile ateş yükselmesine bağlı olarak göğüs ve kol bölgelerinde pembe renkli deri döküntüleri meydana gelmektedir. Bu nedenle tifüs hastalığı lekeli humma olarak da tanımlanmıştır.¹⁶⁵

Bu hastalık Osmanlı ordusunda etkisini ilk kez 1854 Kırım Savaşında göstermiş ve önemli can kayıplarına sebep olmuştur. Bu süreç içerisinde Balkan Savaşlarında Türk ordusu üzerinde etkisini gösteren bu hastalık, imkânsızlıklar sebebi ile hastalıktan enfekte olan askerlerde ciddi sıkıntılara neden olmuştur. Hastalık özellikle I. Dünya Savaşı Dönemi'nde Osmanlı Devleti askerinin uğraştığı en önemli meseleler arasında gelmektedir. Öyle ki, bu dönemde Osmanlı Devleti ordusunun en büyük düşmanları arasında tifüs hastalığının yer aldığı şeklinde değerlendirmelere rastlamak mümkündür.¹⁶⁶ I. Dünya Savaşı döneminde hastalığın özellikle Sarıkamış harekâtından sonra Kafkas Cephesine çarpan Türk askeri üzerinde etkili olduğu görülmektedir.¹⁶⁷ I. Dünya Savaşı içerisinde Türk ordusu içerisinde toplamda 3.425 tifüs vakası tespit edilmiştir. Bu nedenle savaş döneminde 552 Türk askeri hastalık nedeniyle hayatını kaybetmiştir.¹⁶⁸ Bu bağlamda II. Dünya Savaşı sürecine gelindiğinde bahse konu hastalığın orduda tekrardan etkili olduğu görülmektedir. Bu dönemde Türkiye genel nüfusunun 0,00023'ünde tifüs hastalığı baş göstermiştir. 1939-1942 yıl aralığına bakıldığında yılda 759 olan tifüs vakası 1943'e gelindiğinde 4.142'ye ulaşmıştır. Daha önce de değinildiği üzere, bu hastalık bit vasıtası ile insanlara geçmektedir. Her ne kadar II. Dünya Savaşı'na Türkiye doğrudan katılmamış olsa da, hazırda kuvvet bulundurulması toplu yaşamı da beraberinde getirmiş ve ordu içerisinde bit salgını tekrardan baş göstermiştir.¹⁶⁹ Bit salgını ise tifüs hastalığının en önemli bulaşıcı kaynağı olarak bilinmektedir. Bu nedenle hastalığın tekrardan nüfuz etmemesi adına Hükümet adımlar atmış ve halkı hastalığa karşı bilinçlendirmek için faaliyet göstermiştir. Bu bağlamda hastalıkla mücadele için yurt dışından uzmanlar getirilmiştir. Tifüs hastalığının II. Dünya Savaşı döneminde en etkili olduğu yıl, Uran'ın Dâhiliye Vekilliği görevine getirildiği 1943 senesi olmuştur.¹⁷⁰

Bu doğrultuda tifüs ile mücadelede Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti kadar Dâhiliye Vekâletinin de etkin olduğu görülmektedir. Zira Dâhiliye Vekili Uran'ın 12 Temmuz 1943 tarihinde valiliklere göndermiş

¹⁶³Lekeli Humma için bibliyografya için bkz. Hamza Bilgü, Perihan Karademir, vd. *Türkiye Salgın Hastalıklar Tarihi Bibliyografyası*. Milli Savunma Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2020, s. 101-103.

¹⁶⁴Figen Kayserili Orhan, "Birinci Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesi'nde Sağlık Hizmetleri ve Erzurum'da İlk Tifüs Aşısı Uygulamaları", *Türk Hijyen ve Deneyel Biyoloji Dergisi*, 78/3, 2021, s. 393.

¹⁶⁵Sevilay Özer, "I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nde Tifüs (Lekeli Humma) Salgını", *Belleten*, LXXX/287, 2016, s. 219.

¹⁶⁶Figen Kayserili Orhan, "Birinci Dünya Savaşı'nda...", s. 390-391.

¹⁶⁷Figen Kayserili Orhan, "Birinci Dünya Savaşı'nda...", s. 392.

¹⁶⁸Mustafa Karatepe, *I. Dünya Savaşında Kafkas Cephesinde Tifüsle Mücadele*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1999, s. 65.

¹⁶⁹Mustafa Karatepe, *I. Dünya...*, s. 65.

¹⁷⁰Bülent Bakar, (2014), "İkinci Dünya Savaşı'nda İstanbul'da Lekeli Humma (Tifüs) ile Mücadele", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 210, 2014, s. 136-137.

olduğu emir yazısı hastalıkla mücadelede önemli bir yer tutmaktadır. Buna göre, Dâhiliye Vekâleti tarafından lekeli humma hastalığı ile ilgili yapılacak mücadelede alınacak tedbirler ile ilgili bir program belirlenmiştir. Bu program Uran imzası ile tüm valiliklere gönderilmiştir. Tamimde göre, lekeli humma hastalığı ülke genelini tehdit eder önemli bir bulaşıcı hastalık olarak görülmektedir. Bu nedenle 1943 kış mevsiminde görülmesi muhtemel olan salgınların önüne geçilmek adına şimdiden önlemler alınmalıdır. Bahse konu hastalık ile mücadele tek bir kurumun mücadelesi ile değil kurumlar arası iş birliği ile topyekûn bir mücadele ile başarılı olabilir. Bu doğrultuda kurumlar arası iş birliğinin ana hatlarını tespit etmek üzere Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletince bir program tesis edilecektir. Uran, bu program ve programa harfiyen uyulması gerekliliğini tamimin birinci maddesinde şu şekilde ifade etmiştir:

“Lekeli humma mücadelesinin bütün yurtta umumi ve şamil bir şekilde yapılabilmesini temin için hazırlanmış olan bu programların tetkikiyle yüksek Vekâletlerinin merkez ve dışarı teşkilâtını alâkadar eden bütün işlerin ehemmiyetle tatbiki için icap edenlere çok sıkı emirler verilmesini ve bizzat bu büyük Devlet işinin muvafakiyetini temin edecek surette yüksek alâkanızı rica ederim.”¹⁷¹

Uran, konunun önemini ve ciddiyetini bu madde ile alakadarla bildirdikten sonra atılması gereken adımları sıralamıştır. Buna göre, 1943 kış ayları içerisinde muhtemel bir salgının önüne geçilebilmesi için gereken tedbirlerin şimdiden alınması elzemdir. Bu doğrultuda il hıfzıssıhha komisyonları toplantılara çağrılarak Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletince hazırlanan tifüs mücadelesinin ana hatları ve bu konuda Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletince kabul edilen kararlar doğrultusunda gereken hazırlıklar derhal başlatılacaktır. Bu konudaki hazırlıkların ve tedbirlerin tatbiki sırasında ve hastalıkların haber alınması sürecinde idare amirleri ile polis ve jandarma teşkilatları yakından alakadar olacaklardır. Yine, memleket hastaneleri bütün teşkilatları ile birlikte belediye memurları, köy muhtarları ve ihtiyar heyeti meclislerinin tifüs mücadelesinde doğrudan görev alacaklardır. Öte yandan şehir ve kasabalar için gereken dezenfeksiyon aletleri şimdiden temin edilecek, mevcutlar ise gözden geçirilerek arızalı olanlar tamir edilecektir. Hastalığın yayılmasının önüne geçilmek adına da tamimde önemli talimatlar söz konusudur. Buna göre, şehir ve kasabalara başka bölgelerden gelen işçilerin, yerli halk ile temasından önce dezenfekte edilmesi hastalığın yayılmasının önünde en etkili tedbirlerden birisini oluşturmaktadır. Bu mesele için şimdiden banyo yerlerinin tespiti ve dezenfeksiyon çalışmalarının başlatılması elzemdir. Tamimin son kısmında ise lekeli humma konusunda şimdiden oluşturulacak programın hemen hazırlık ve tatbikine başlanması ve alınan tedbirlerin uygulama aşamalarında Dâhiliye Vekâletine bilgi verilmesi yer almıştır.¹⁷²

Lekeli humma hastalığının yanı sıra Uran'ın Dâhiliye Vekilliği döneminde öne çıkan bulaşıcı hastalıklar arasında tüberküloz ve veremin de önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Bu değerlendirme CHP Umumi İdare Heyeti azalarından Elazığ Milletvekili Fethi Altay'ın 30 Eylül 1943 tarihli Dâhiliye Vekâletinin de incelediği tetkikat raporundan anlaşılmaktadır. Buna göre, Elazığ/Karakoçan hükümet doktorunun ifadesine göre bu kazada askere gidenlerin askerlik hizmetini gerçekleştirdikten sonra memleketlerine dönerken tüberküloz hastalığına yakalandıkları bilgisine yer verilmiştir. Ayrıca bu askerlerden askerliğini özellikle büyük şehirlerde tamamlayanların verem ve sıtma hastalığına yakalandıkları bilgisine de yer verilmiştir.¹⁷³

¹⁷¹“Dâhiliye Vekili Valilere Mühim Bir Tamim Yolladı”, *Ulus*, 13 Temmuz 1943, s. 1-2.

¹⁷²“Dâhiliye Vekili Valilere Mühim Bir Tamim Yolladı”, *Ulus*, 13 Temmuz 1943, s. 2; “Tifüsle Mücadele İçin Alınacak Tedbirler” *Vakit*, 15 Temmuz 1943, s. 2.

¹⁷³BCA, 490.01.00.00.645:138.1

4. 1946 Seçimleri ve Uran'ın Dâhiliye Vekilliğinden Alınması

2 Temmuz 1946 tarihinde, 465 milletvekilinin seçileceği genel seçimlerin 21 Temmuz 1946 Pazar günü gerçekleştirilmesine karar verilmiş ve bu karar Uran tarafından kamuoyuna açıklanmıştır.¹⁷⁴ Bu tarihten itibaren seçimle ilgili hazırlılar da hız kesmeden devam etmiştir. Bu anlamda 2 Temmuz itibari ile seçmen kütüklerini gösteren defterler sandıkların bulunacakları bölgelere asılmıştır. Seçim günü yaklaştıkça adaylık için vilayetlere yapılan müracaatlar da artış göstermiştir. Seçimlerin yaklaşması vesilesi ile Uran tarafından tüm valiliklere bir tamim gönderilmiştir. Tamime göre, ülkede ilk defa tatbik edilecek olan tek dereceli milletvekili seçiminin her tarafta kanun çerçevesi içerisinde, tam bir düzen ile yapılması kadar vatandaşların oylarını da tam bir serbesti ile istediğine verebilmesi ve buna da kimsenin engel olmaması hükümetçe üzerinde durulan en önemli konular arasında yer almaktadır. Bu itibarla küçük ve büyük herhangi bir memurun memuriyet nüfuzunu kullanmak suretiyle herhangi bir parti lehine “gayretkeşlikte” bulunmasına, oy serbestisine mani olmamasına böyle bir duruma teşebbüs edenler hakkında derhal kanuni muamele girişilmesi gerektiği belirtilmiştir.¹⁷⁵ Bu sırada partilerin aday listeleri de basına sızmıştır. Buna göre Uran'ın tekrardan Seyhan'dan aday gösterileceği iddia edilmiştir.¹⁷⁶ Bu süreç içerisinde 21 Temmuz 1946 tarihinde yapılan Milletvekili genel seçimleri gerçekleşmiştir. Seçimlerden bir gün önce Cumhurbaşkanı İnönü, Hasan Ali Yücel ve Hilmi Uran bir araya gelerek toplantı gerçekleştirmişlerdir. Ancak bu üçlü, toplantı neticesinden çok da memnun olmamıştır. Bu durumun temel sebebi ise Uran'ın valilere göndermiş olduğu tamimde seçimlerin serbestçe yapılacağı ve gayretkeşlik gösterilmeyeceğini beyan etmiş olmasına rağmen basında bu yönde şikâyetlerin halen söz konusu olmasından kaynaklanmaktadır.¹⁷⁷ Bu endişenin yanında seçimlerin açık oy kapalı tasnif yöntemi ile uygulanması ise yerel yöneticilerin halk üzerinde oy verme işlemi sırasında baskı kurduğu iddialarını da gündeme getirecektir ki seçimlerin ardından bu iddialar uzunca bir süre tartışılmıştır. Buradan hareketle Uran'ın seçimlerden önce valiliklere göndermiş olduğu tamimin pek de başarılı olmadığı görülmektedir.¹⁷⁸ Genel seçimler öncesi parti propagandaları da önem arz eden bir konudur. Bu noktada propagandalar ve bunun halk üzerindeki etkisi bakımından şu değerlendirme yerinde olacaktır:

“Demokrat Parti, seçim süreci boyunca, yeni olmanın verdiği bütün avantajlardan yararlanmış ve propagandasının ana eksenini bu durumu kullanmıştır. Bunun tam tersi olarak iktidar ise yıllardır ülkeyi tek başına yönetmiş olmanın bütün yükünü sırtlamak zorunda kalmıştır. Halk; muhalefeti temsil edenlerin de yıllardır CHP'nin içinde bulunmuş olduklarını göz önüne almamış, hatta DP'nin doğru düzgün bir programa dahi sahip olmamasını bir eksiklik olarak görmemiştir. Önemli olan iktidara muhalif olmaktır ve Demokratlar da bunu gayet iyi yapmışlardır.”¹⁷⁹

Buradan hareketle, DP'nin teşkilatlanmasının önüne geçmek için Belediye seçimlerini öne almak gibi atılımlar gösteren CHP'nin tüm çabaları sonuçsuz kalmıştır. Bu durumun en temel sebebi ise halkın uzun süren CHP iktidarının siyasal, sosyal ve ekonomik uygulamalarından duymuş olduğu bıkkınlık olarak özetlenebilir.

¹⁷⁴“İçişleri Bakanlığı”, *Ulus*, 3 Temmuz, 1946, s. 1; “Kesim Rakamlara Göre”, *Ulus*, 4 Temmuz 1946, s.1.

¹⁷⁵“Seçim Faaliyetleri”, *Akşam*, 2 Temmuz 1946, s.1; Recai Akdağ, *Vatan, Cumhuriyet ve Ulus Gazetelerine Göre 1947 Türkiye'si'nin Siyasi Gündem*, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2020, s. 96.

¹⁷⁶“Namzetler Hakkında Bazı Tahminler”, *Akşam*, 14 Temmuz 1946, s. 2.

¹⁷⁷Emre Erkan, *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçişte Taşrada Muhalefet (1945-1950)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2021, s. 191.

¹⁷⁸Serap Tabak, “1946 Belediye-Milletvekili Seçimleri ve Afyon'da Uygulanması”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 19/2, 2004, s. 102.

¹⁷⁹Murat Burgaç, “1946 Genel Seçimlerinde Propaganda”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 13/26, 2013, s. 180

Tüm bunlar ışığında 5 Haziran 1946 tarihinde kabul edilen 4918 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu önemli değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Osmanlı Devleti Dönemi'nden beri uygulanan iki dereceli seçim sistemi bu kanunla birlikte terk edilerek tek dereceli seçim sistemi kabul edilmiştir. Ancak Belediye seçimlerinde olduğu gibi normal şartlarda 1947'de yapılması gereken milletvekili genel seçimlerinin de 10 Haziran'da alınan TBMM kararı ile bir yıl öne çekilerek 21 Temmuz 1946 tarihinde yapılmasına karar verilmesi DP'de huzursuzluk yaratmıştır. Bu huzursuzluk DP'nin seçimlere girmeyeceği yönündeki iddiaları beraberinde getirdiyse de sonunda DP seçimlere katılma kararı almıştır. Bu bağlamda teşkilatlanma işini henüz tam olarak gerçekleştiremeyen DP genel seçimlere 63 seçim bölgesinden 47'sinde katılım gösterebilmiştir.¹⁸⁰ Bu ortamda Türk halkı Cumhuriyet Dönemi'nin ilk tek dereceli ve çok partili genel seçimi olan 1946 genel seçimlerinde 21 Temmuz günü sandık başına gidilmiş ve yapılan genel seçimler neticesinde CHP'nin en büyük rakibi DP, CHP'ye göre az sayıda da olsa TBMM'ye girmeyi başarmıştır. Uran seçim süreci ve seçimlerin ertesinde DP'nin "büyük bir yaygara faaliyeti" gösterdiğini, seçimlerden sonra ise haksızlığa uğradıklarına herkesi inandırmaya çalıştıkları değerlendirmesini yapmıştır. Özetle Uran'a göre DP, 1946 genel seçimlerinde kaybettiği her vilayet seçimini "*kanunsuz*" saymıştır.¹⁸¹

Seçimlerin ardından basında dolaşan bir iddia ise seçim sonrası Cumhurbaşkanlığı yardımcılığı makamının ihdas edileceği şeklindedir. Bu makam için Şükrü Saraçoğlu'nun adı geçerken Recep Peker, Hüseyin Cahit Yalçın ve Hilmi Uran'ın ise yeni kabineyi kurmaları yönünde tahminler söz konusudur.¹⁸² Ancak Temmuz ve Ağustos tarihli gazetelerde Uran'ın ismi Başbakanlık makamında geçerken tarihler 4 Ağustos'u gösterdiğinde Uran ile ilgili beklentilerin boşa çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda, bahse konu tarihli Vakıf Gazetesinde Dâhiliye Vekili Uran'ın yeni kabinede herhangi bir vazife alamayacağı gündeme getirilmiştir.¹⁸³ Seçimlerin ardından TBMM'de yapılan oylama ile İsmet İnönü 451 oydan 388'ini alarak yeniden Cumhurbaşkanlığına seçilmiştir. Recep Peker ise yeni kabineyi kurmakla görevlendirilmiştir.¹⁸⁴ Bu süreçte 6 Ağustos günü Peker önderliğinde yeni kabine kurulmuştur. Kurulan kabinede dikkat çeken husus ise eski bakanlardan yalnız dördünün yeni kabinede kendisine yer bulmuş olmasıdır. Bu bağlamda yeni kabineden kendisine yer bulamayan en önemli bakanlardan birisi de Uran olmuştur. 1943-1946 yılları arasında II. Dünya Savaşı'nın son döneminde Dâhiliye Vekilliği görevini yürüten Uran'ın görevi, yeni kabinenin açıklanması ile birlikte son bulmuştur. Yeni Dâhiliye Vekili ise Gümüşhane Milletvekili Şükrü Sökmensüer olmuştur.¹⁸⁵ Uran ise kabinede kendisine yer verilmemesi sürecini şu ifadelerle anılarında dile getirmiştir:

*"Merhum Peker kabine teşkili vazifesini üzerine aldıktan sonra Mecliste Başvekillere mahsus olan odaya gelerek kabinesine alacağı arkadaşlarını seçerken beni de çağırdı, birlikte çalışmayı teklif etti ve bana; 'hiç olmazsa hafif olan ve yorucu bir vazife olmayan Adliye Vekilliğini kabul et' dedi. Fakat ben hakikaten esaslı bir dinlenme ihtiyacıydım onun için bu teklifi kabul edememiştim. Ben, Peker kabinesine Adliye Vekili olarak da girmeyi reddettikten sonra güzel bir sonbahar gezisi yapmış olmak için hemen İzmir Vapuru ile Hopa'ya kadar gidip gelme şeklinde bir Karadeniz yolculuğuna çıkmış, Karadeniz'in asırlar boyunca eteklerini öpüp durduğu o şirin yurt topraklarını seyir ede ede günlerce başımı dinlendirmiştim."*¹⁸⁶

¹⁸⁰Tekin İdem, "Seçim Kanunları ve Uygulamalar Üzerinden 1946 ve 1950 Genel Seçimlerine Bakış", *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12/3, 2022, s. 1384.

¹⁸¹Hilmi Uran, *Meşrutiyet...*, s. 366.

¹⁸²"Yeni Kabine Hakkında Rivayetler", *Cumhuriyet*, 3 Ağustos 1946, s. 3; "CHP Genel Başkanvekilliği Başbakanlıktan Ayrılacak", *Akşam*, 28 Temmuz 1946, s. 1.

¹⁸³"CHP Meclis Grubu Dün Toplandı", *Vakit*, 4 Ağustos 1946, s. 1.

¹⁸⁴"Meclis Açıldı", *Cumhuriyet*, 6 Ağustos 1946, s. 1.

¹⁸⁵"Kabinenin Listesi", *Cumhuriyet*, 7 Ağustos 1946, s.1.

¹⁸⁶Hilmi Uran, *Meşrutiyet...*, s. 369.

Sonuç

Tarihsel süreç içerisinde bakıldığında gerek Türkiye Cumhuriyeti Dönemi gerekse Osmanlı Devleti Dönemlerinde Dâhiliye Vekâletinin en önemli bakanlıklar arasında yer aldığı görülmektedir. Bunun en önemli sebebi ise Dâhiliye Vekâletinin doğrudan ülkenin iç güvenliğinden sorumlu olmasından kaynaklanmaktadır. Bu anlamda, bağımsızlık mücadelesini kazanmasının ardından yeni kurulan Türk Devleti, elde ettiği hürriyeti öncelikle dış tehditlere karşı korumak zorundadır. Dış tehditlere karşı korunmanın en mühim vasıtalarından bir tanesi de içeride huzur ve güvenin teminidir. Tüm bunlar ışığında Cumhuriyet Dönemi Dâhiliye Vekillerine büyük iş düşmektedir. Özellikle yeni devletin rejiminin ve inkılapların halka benimsetilmesinde ilk dönem Dâhiliye Vekillerinin çok önemli bir rolü olmuştur.

İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı ve Şükrü Saraçoğlu'nun Başbakanlığı Döneminde Hilmi Uran 1943-1946 yılları arasındaki Dahiliye Vekilliği görevi ile çok önemli bir misyon üstlenmiştir. Daha önce de CHP içerisinde önemli vazifeler almış olan Uran'ın 1943'de Dâhiliye Vekilliği görevine getirilmiş olması, Cumhurbaşkanı İnönü ve Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun böylesi önemli bir vazifede kendisine tam bir itimat sağladığının bir göstergesidir. Uran göreve gelir gelmez ülke çapında tesiri bakımında önem ihtiva eden depremlerle karşılaşmış ve deprem bölgelerine bizzat giderek bu bölgelerdeki koordinasyonun bizzat teminini sağlamıştır. Bunun yanında Uran'ın Dâhiliye Vekilliği görevi aynı zamanda Demokrat Parti'nin kurulma sürecini de kapsayan bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda, CHP'nin DP'nin teşkilatlanmasına fırsat vermeden Belediye ve Genel Seçimleri öne çekme çabaları içerisinde Uran da etkin bir rol oynayarak, yapılan bu düzenlemelerin en ateşli savunucuları arasında yer almıştır. Öte yandan Dâhiliye Vekilliği görevi süresince kendi kadrosunu kurma eğiliminde olan Uran Döneminde başta kaymakam ve genel müdür olmak üzere pek çok atamanın gerçekleştiği görülmektedir. Ayrıca Uran'ın, görev süresi içerisinde Dâhiliye Vekâletini ilgilendiren birçok konu ile ilgili yut içinde pek çok ziyaret de düzenlediği görülmektedir. Bunun yanında Uran, sadece Dâhiliye Vekâletinin doğrudan sorumlu olduğu sahalarda çalışma yapmakla kalmamış aynı zamanda dolaylı yoldan görev alanına giren konularda da önemli çalışmalar üstlenmiştir. Bu duruma örnek olarak özellikle ordu içerisinde baş gösteren bulaşıcı hastalıklara karşı göstermiş olduğu mücadele gösterilebilir. Uran'ı bu konuda çalışma yapmaya iten en önemli unsurlar arasında ise görev yaptığı sürenin II. Dünya Şaşükrüvâşı Dönemi'ne denk gelmesi ve ordu içerisinde bu türden hastalıkların yayılma eğilimi göstermesinin ülke bağımsızlığını tehlikeye düşürebilecek bir düzeye erişmesinden endişe duyulması gerçeğinden ileri gelmektedir. Buradan hareketle Uran, ordu içerisinde özellikle halk dilinde lekeli humma olarak bilinen tifüs ve tüberküloz ve verem hastalığının yayılımının önüne geçilmesi adına Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâleti ile ortak hareket etmiştir. Ancak Uran'ın görev süresindeki çalışmaları ile ilgili belirtilmesi gereken bir nokta vardır ki, o da savaş dönemi ile ilgili gerek güvenlik gerekse vekâleti ilgilendiren diğer konularda elle tutulur bir beyanatı ya da çalışmasının söz konusu olmamasıdır. Bunun en önemli sebebi ise savaş döneminde yasalaşan Milli Korunma Kanunu, Varlık Vergisi Kanunu ve Toprak Mahsulleri Vergisi gibi tüm ülkeyi ilgilendiren temel ve kapsamlı kanunların çoğunun Uran'ın görev süresinden önce yasalaşmış olmasından kaynaklanmaktadır.

Uran'ın 1943-1946 yılları arasında sürdürdüğü Dâhiliye Vekilliği görevi süresince her ne kadar tarihe dönemin Dâhiliye Vekili imajını not düşürememiş olsa da, aktif çalışma hayatı ile ön plana çıkmıştır. Bunun en önemli sebepleri arasında kendisinden önce Dâhiliye Vekilliği görevini üstlenen Recep Peker'in çalışkanlığı ile bilinmesi örnek olarak gösterilebilir. Peker gibi çalışkan bir Dâhiliye Vekilinin ardından göreve gelen Uran'ın en az Peker kadar ya da ondan daha ileri derecede bir performans göstermesi elzem bir durumdur. 21 Temmuz 1946 genel seçim sürecinde Uran'ın seçimlerin serbestçe yapılması noktasında valilere gönderdiği tamimde, memurların seçim süresince nüfuzlarını kullanmamaları gerektiğinin özellikle belirtilmesi ise Tek Parti Dönemi demokratikleşme çabalarına çok önemli bir örnek olarak karşımıza çıkmak-

tadır. Ancak Uran'ın bu çabalarına rağmen basında seçim güvenliği ile alakalı yapılan olumsuz haberler başta İnönü olmak üzere CHP yönetimini rahatsız etmiştir. Fakat Uran'ın özellikle basına yansıyan başarılı karnesine rağmen, 21 Temmuz 1946 tarihinde yapılan genel seçimlerin ardından görevinin sonlandırıldığı görülmektedir. Bunda seçimlerle ilgili menfi şayiaların basının gündeminden düşmemesi ve CHP'nin, DP'nin Meclise girmesinin önlenememesinin payı olduğu düşünülmektedir. Tüm bunlar ışığında genel seçimlerde CHP'nin umduğunu bulamaması CHP içerisinde olduğu gibi Dâhiliye Vekili Uran'ın da başarısızlığı olarak görülmüştür değerlendirmesini yapmak mümkündür. Zira Cumhuriyetin ilk dönemlerinde Dâhiliye Vekillerinin CHF Genel Sekreterliği, valilerin ise illerde CHF il başkanlığı görevlerini yürüttüğü unutulmamalıdır. Bu gelenek, Uran'dan seçim sürecinde iktidar yanlısı bir politika gütmesi ve bunda başarılı olması beklentisini oluşturmuş olabilir.

Hakem Değerlendirmesi
Çıkar Çatışması
Finansal Destek

Dış bağımsız.
Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer Review
Conflict of Interest
Grant Support

Externally peer-reviewed.
The author has no conflict of interest to declare.
The author declared that this study has received no financial support.

Yazar Bilgileri
Author Details

Hacı Veli Gök (Dr.)
1 İçişleri Bakanlığı, Kayseri, Türkiye
0000-0001-7419-0271 gökhaciveli@gmail.com

Kaynakça | References

Arşiv Belgeleri

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi

BCA, 30.01.01.42.248.1.
BCA, 30.10.00.00.13.76.18.
BCA, 30.18.01.02.40.76.1.
BCA, 30.11.01.00.161.15.18.
BCA, 30.11.01.00.162.17.11.
BCA, 30.11.01.00.162.20.11.
BCA, 30.11.01.00.164.8.22.
BCA, 30.11.01.00.165.1.14.
BCA, 30.11.01.00.167.13.5.
BCA, 30.11.01.00.168.17.8.
BCA, 30.11.01.00.168.20.20.
BCA, 30.11.01.00.169.21.5.
BCA, 30.11.01.00.169.22.11.
BCA, 30.11.01.00.169.23.19.
BCA, 30.11.01.00.169.25.19.
BCA, 30.11.01.00.170.26.5.
BCA, 30.11.01.00.170.28.18.
BCA, 30.11.01.00.171.33.19.

BCA, 30.11.01.00.172.37.10.
BCA, 30.11.01.00.165.3.1.
BCA, 30.11.01.00.165.2.5.
BCA, 490.01.00.00.645.138.1.
BCA, 490.01.00.00.267.1063.2.
BCA, 30.11.01.00.176.18.10.
BCA, 30.11.01.00.180.4.16.
BCA, 30.11.01.00.181.10.1.
BCA, 30.11.01.00.182.11.13.
BCA, 30.11.01.00.182.14.10.
BCA, 30.11.01.00.187.39.4.
BCA, 30.11.01.00.180.3.8.
BCA, 30.11.01.00.180.5.6.
BCA, 30.11.01.00.180.5.10.
BCA, 30.11.01.00.180.5.11.
BCA, 30.18.01.02.104.7.10.
BCA, 30.11.01.00.190.7.16.
BCA, 272.00.00.11.16.65.9.

Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi

Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer No: 2/2-11, Fihrist No: 368-21
Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer No: 2/2-11, Fihrist No: 368-22
Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer No: 2/9-26, Fihrist No: 4439-1
Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer No: 2/9-26, Fihrist No: 4439-2
Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer No: 2/12-22, Fihrist No: 6750
Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer No: 2/12-30, Fihrist No: 8618-2
Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer No: 2/12-32, Fihrist No: 7797
Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer No: 2/12-32, Fihrist No: 7797-2
Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer No: 2/12-34, Fihrist No: 7969-1
Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer No: 2/12-34, Fihrist No: 7969-2
Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer No: 2/12-25, Fihrist No: 890-1
Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer No: 2-12/35, Fihrist No: 890-3
Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer No: 2/13-1, Fihrist No: 8364
Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer No: 2/13-8, Fihrist No: 8795
Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer No: 2/13-12, Fihrist No: 9075-14
Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer No: 2/13-12, Fihrist No: 9083-9

Millî Savunma Bakanlığı Askerî Tarih Arşivi

Millî Savunma Bakanlığı Askerî Tarih Arşivi, 110.9.1.14.10.4.4
Millî Savunma Bakanlığı Askerî Tarih Arşivi, 110.9.1.14.2.0.92

Resmî Yayınlar

TBMM Zabıt Ceridesi
TBMM Tutanak Dergisi
Tercüme-i Hal Kaydı, Sicil No: 646.

Gazeteler

Akşam
Anadolu
Anadolu
Cumhuriyet

Haber
Halkın Sesi
Son Posta
Tan
Tanin
Türk Dili
Ulus
Ulusal Birlik
Vakit
Vatan

Telif ve Tetkik Eserler

- CHP, V. Büyük Kurultayı Dilek Encümeni Raporu, Ankara, 29.05.1939.
- Akdağ, Recai: *Vatan, Cumhuriyet ve Ulus Gazetelerine Göre 1947 Türkiye'si'nin Siyasi Gündem*, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2020.
- Aldan, Mehmet: "İz Bırakan Mülki İdare Amirleri/11 Hilmi Uran", *Türk İdare Dergisi*, 71/422, Mart 1999, s. 153-176.
- Arslan, Recep: "1943 Lâdik Depremi", *Journal of Humanities and Tourism Research*, 10/1, Şubat 2020, s. 143-160
- Aydın, Mehmet Korkud, "Milli Korunma Kanunun Hayata Geçirilişi (1940) ve Tek Parti Dönemi Uygulamaları", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29/1, 2019, s.413-428.
- Aysal, Necdet: "Tek Parti Döneminde Cumhuriyet Halk Partisi Dördüncü Büyük Kurultayı (9-16 Mayıs 1935)", *History Studies*, 9/1, Mart 2017, s. 21-45
- Bakar, Bülent: "İkinci Dünya Savaşı'nda İstanbul'da Lekeli Humma (Tifüs) ile Mücadele", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 210, Haziran 2014, s. 137-178
- Bilgü, Hamza; Karademir, Perihan vd: *Türkiye Salgın Hastalıklar Tarihi Bibliyografyası*, Milli Savunma Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2020.
- Burğaç, Murat: "1946 Genel Seçimlerinde Propaganda", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 13/26, Haziran 2013, s. 163-184
- Çıkrıkçı, Yücel: *Hilmi Uran'ın Hayatı, Görevleri ve Eserleri*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2002.
- Çomaklı, Şafak Ertan; Koç, Fatih, Yıldırım, Kürşad Emrah, "Türk Vergi Hukuku Tarihinde Tartışılan Bir Vergi: Toprak Mahsulleri Vergisi", *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 4/2, 2012, s. 61-70.
- Doğanay, Ramazan: *Siyasi Partilerin TBMM Grupları ve Bu Grupların Parlamento Çalışmalarındaki Rolü*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2009.
- Editörler: Yıldırım, Sema.; Zeynel, Behçet Kemal: *TBMM Albümü 1920-2010*. C. 1, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010.
- Erkan, Emre: *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçişte Taşrada Muhalefet (1945-1950)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2021.
- Güçlü, Muhammet: "Bodrumlu Mustafa Hilmi (Uran) Bey'in Teke (Antalya) Müstakil Mutasarrıflığı (29 Ekim 1921-22 Temmuz 1923)", *Belgi*, 2/18, Haziran 2019, s. 1359-1378
- Gülcan, Yılmaz: *Cumhuriyet Halk Partisi (1923-1946)*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1999.
- İdem, Tekin: "Seçim Kanunları ve Uygulamalar Üzerinden 1946 ve 1950 Genel Seçimlerine Bakış", *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12/3, Eylül 2022, s. 1372-1389
- Karatepe, Mustafa: *I. Dünya Savaşında Kafkas Cephesinde Tifüsle Mücadele*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1999.
- Kayserili Orhan, Figen: "Birinci Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesi'nde Sağlık Hizmetleri ve Erzurum'da İlk Tifüs Aşısı Uygulamaları", *Türk Hijyen ve Deneyisel Biyoloji Dergisi*, 78/3, Haziran 2021, s. 389-398
- Keskin, Ali: *Tek Parti Döneminde Bir Asker, Devlet Adamı ve Siyasetçi: İbrahim Şükrü Sökmensüer*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale, 2018.
- Koçak, Cemil, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, İletişim Yayınları, C. 1, İstanbul, 2003.
- Kurnaz Şahin, Feyza: "İlk TBMM'nin Tasarruf Tedbirlerine Bir Örnek: Düğünlerde Men'i İsrifat Kanunu ve Kamuoyundaki Yansımaları", *Atatürk Dergisi*, 2/1, Temmuz 2013, s. 25-55.

- Mutlu, Sevda: "Tek Parti Döneminde Parti Devlet Bütünleşmesine Bir Örnek: Dilek Sistemi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XXIX/86, Temmuz 2013, s. 53-102
- Neziroğlu, İrfan; Yılmaz, Tuncer: *Hükümetler, Programları ve Genel kurul Görüşmeleri (24 Nisan 1920-22 Mayıs 1950)*. C. 1, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, Ankara, 2013.
- Oğuz, Hasan Burak: *1945 Yılı Türk Basınında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve Türk Devrimi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010.
- Özçelik, Fatih: "1944 Bolu-Gerede Depremi ve Sonuçları", *Akademik İncelemeler Dergisi*, 12/2, Ekim 2017, s. 91-113
- Özel, Sadettin: *1947 Yılı Türk Basınında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve Türk Devrimi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010.
- Özer, Sevilay: "I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nde Tifüs (Lekeli Humma) Salgını", *Belleten*, LXXX/287, Nisan 2016, s. 220-260
- Özüçetin, Yaşar; Gök, Hacı Veli, "Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı Sürecinde Aldığı Ekonomik Bir Tedbir: Varlık Vergisi", *Tarihin Peşinde Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, 2010, s. 279-307.
- Tabak, Serap: "1946 Belediye-Milletvekili Seçimleri ve Afyon'da Uygulanması", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 19/2, Haziran 2004, s. 87-104
- Unat, Kadri: "1943 Adapazarı-Hendek Depremi ve Yankıları", *Atatürk Yolu Dergisi*, 16/63, Eylül 2018, s. 366-386
- Uran, Hilmi: *Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul, 2008.
- Weisband, Edward, *İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye*, İstanbul, 2002.